

Ujváry Gábor: Egyetemek képvisellete az országgyűlésen

I. Az Egyetem és a "Tekéntetes Státusok"

"Amint mi magunk is a végtelen jónak reményében ezt az egyetemet a császári kollégiummal és mindkét összes javadalmával és jövedelmével, úgyszintén összes tisztjeivel s tagjaival mindig készek voltunk különös pártfogásunkkal megoltalmazni...; úgy a mi örököseinknek s utódainknak, és Magyarország úri karainak s rendeinek, úgy egyházi, mint világi méltóságban, állásban és rendben lévő hazafiainak kegyes szeretettel s hasonló szívbéli érzelemmel ajánljuk, hogy azt az összes nevezett záradékokkal, kegyekkel és kiváltságokkal oltalmazzák meg, mozdítsák elő és ... ruházzák föl kegyekkel és kiváltságokkal" - intette és utasította II. Ferdinánd 1635. október 8-i oklevelében - melyben megerősítette Pázmány Péter ugyanezen esztendő május 12-én kelt alapítólevelét - a magyarországi karokat és rendeket is, hogy támogassák az örökös tartománybeli egyetemek jogaival fölruházott nagyszombati érseki egyetemet. Csaknem hasonló szavakkal szólította föl Magyarország egyházi és világi méltóságait - az úri karokat és rendeket szintén megemlítve és kiemelve - Mária Terézia az 1769. július 17-én királyi rangra emelt egyetem segítésére és oltalmazására: "... amint mi magunk is mindig készek voltunk a végtelen jónak reményében az összes tudományoknak azt az egyetemét... különös pártfogásunkba venni - írta az 1780. március 25-i, az egyetemet régebbi jogaiban elismerő és újabb alapítványokkal gazdagító Diploma Inauguraleban -..., azonképpen ajánljuk szorgosan kegyes szeretettel s hasonló

szívbeli érzelemmel a mi utódainknak és örököseinknek, Magyarország apostoli királyainak s a mi híveinknek, Magyarország és a hozzákapcsolt részek úgy egyházi, mint világi méltóságban... létező úri karainak, rendeinek és összes hazafiainak, hogy azt ... ruházzák föl még több kegyekkel és javadalmakkal, kiváltságokkal..."¹

Már II. Ferdinánd és Mária Terézia is szükségesnek tartotta tehát, hogy a karok és a rendek, azaz a magyar országgyűlés tevékenyen foglalkozzon az 1777-ben Budára, majd onnan 1784-ben Pestre költözött egyetem - a Műegyetem 1871-es és a kolozsvári tudományegyetem 1872-es alapításáig az egyetlen hazai egyetem - sorsával. Ennek ellenére az országgyűlés és az egyetem - a későbbiekben egyetemek -, illetve az országgyűlés és az akadémiák - a későbbiekben már főiskolák is - közötti kapcsolatok egészen 1927-ig szabályozatlanok maradtak.

A nagyszombati érseki egyetemet a jezsuita rend, az 1769-től az uralkodó védelme alatt álló univerzitást pedig a Helytartótanács irányította, így az országgyűlésnek nemigen lehetett beleszólása az egyetem életébe. Az egyetemnek, valamint az akadémiáknak nem volt országgyűlési képviselője és egyetemi, illetve akadémiai tanárok más minőségben sem vettek részt az alsó- vagy a felsőtábla ülésein.

Először a II. József halála utáni "nemzeti felbuzdulás" idejében szorgalmazták az egyetem intézményes országgyűlési képviselőjét. Az akkori rektor, Markovics Mátyás - az egyházjog professzora - indítványára az udvari kancelláriához és a Helytartótanácsához küldött, a hazai jog tanára, Nitray Gábor szer-

kesztette felterjesztésben kérték az egyetem országgyűlésre való meghívását. Gróf Pálffy Károly udvari kancellárt és gróf Zichy Károly országbíró, a tanulmányi ügyek védnökét külön levélben igyekeztek megnyerni céljaik támogatására. A Helytartótanács válasza azonban a törvényhozás körébe utalta az egyetem kérelmének támogatását. Ezért az egyetem - magyar és latin nyelven - újabb föliratot intézett országgyűlési képvisellete tárgyában az 1790 júniusára összehívott diétához.

Az egyetem javaslatával az 1791. 67. törvénycikk alapján az országgyűlés által kiküldött rendszeres bizottságok egyike, a Sándor Lipót nádor elnökletével dolgozó és az országgyűlés összetételéről is tárgyaló közpolitikai bizottság foglalkozott. Bár a bizottság véleménye szerint az egyetem egy követet küldhetett volna az alsótábla üléseire, az egyetem képviselétének kérdése mégis lekerült a napirendről, hiszen a diétai bizottságok munkálataival nem törődött többé az országgyűlés. Mivel azonban igen érdekes és rendkívül jellemző az egyetem országgyűléshez beadott felíratának nyelvezete és érvelése, ennek magyar nyelvű változatát teljes terjedelmében, betűhíven közöljük. (Pauler Tivadar: A budapesti magyar királyi Tudomány-Egyetem története című könyvének Függelékében /I. köt. II. füz. Bp. 1882/ ez egyszer már megjelent, ám a Pauler-féle szövegben² található elírások miatt újabb közreadása is indokolt.)

T e k é n t e t e s S t á t u s o k !

Őséinknek, és Nemes Hazánk Eleinek szorgalmatos gondviselése, az Ország kebelében, annak érdemes szolgálattjára készített Iffjúságnak nevelésére, és az úgy nevezett főebb, s' arra vezérlő Tudományokban való gyakorlására, már hajdan ezen Universitást furdálta, s' rendelte, mellyet böl dog emlékezetű Felséges Királyné Aszonyunk M á r i a T h e r é s i a ugyan azon nagy érdemű Hazafiainak, a' kik ezen Universitásnak mint egy fundamentom követ vetették, szándékának tökéletesebb véghezvitelére, de egyszer s' mind maga Anyai szorgalmatoskodásának-is tellyesítésére, 's bizonyosságára nem tsak ujonnan rendbe hozott, hanem hogy annál bizonyossabb örökséget, és az Ország hasznára tzelozó gyarapodást nékie szerezzen, 1780-dik Esztendőben Bőit más havának 25-dik napján kegyelmessen ki-adott Donationalis Privilegiumával meg-erősíteni méltóztatott, a' midőn az Egyházi hatalommal el-oszlatott Jesus Társasága által birott egész Turóczy, és fél Bozoky Præ postságokkal, sött azokon kívül Földváry, és Péts-Várady Apaturságokkal, ezekhez tartozandó Jóságokkal örökössen, és meg-másolhatatlanúl meg-ajándékozta.

És ugyan ezen Felséges Aszonyunk Királyi adományja Hazánk Törvényneinek nyilvánóságos rendeléseiben gyökereztetik, mivel 1548dik Esztendőnek 12-dik és 1550. 19-dik Tzikkelyeiben a' Nemes Hazának hasznára úgy rendeltetik: hogy az el-pusztúlt, 's el-hagyatott Egyházaknak, Káptalanoknak, Konventeknek, Klastromoknak Jóságai az Oskolák fel-állittására, és az Iffjúság

nevelésére rendelt tudós Tanítóknak illendő tartására fordítassanak, a' mellyek még akkoriban fenn álló Jesus Társaságának is második Rudolph, és második Ferdinand Királyok által ugyan azért egyedül, hogy az Oskolákat rendbe vévén az Iffjúságot tanítsák; a' Nagy-Szombati Universitásnak pedig, a' mint 1769-dik Esztendőbéli Felsőges Aszszonyunk más foundationalis Levele bizonyította, a' végre adattattak, hogy több külömbféle hasznos Tudományoknak részei-is Egyházi, és világi tudós Férfiak által taníttassanak.

Erre való nézve bátorodik ezen Universitás-is a' Felsőges Hazánál, és tekéntetes Státusoknál esedezni, hogy Királynénk törvényes adakozása által ezen Præpostságokkal, és Apaturságokkal bíró Tagját a' Felsőges Haza, és Tekéntetes Státusok Kebelekben bé-venni; és valamint a' Jesus Társaságának 1715-dik Esztendőnek 73-dik Tzikkelye szerént akkoriban tartatott Ország-Gyűlésében azon okból, hogy a' Hazabéli nevendék Iffjúságának tanításában foglalatoskodott, és Præpostsághoz tartozandó Jóságokat birt, helye és voksa vólt, úgy e mostani Universitás követyeinek-is, a' melly Donationalis Privilegiumára nézve-is egy valóságos Nemes Gyülekezetet téssen, illendő helyet, és vokst engedni méltóztassanak.

Felsőges Haza, és Tekéntetes Státusok tudgyák azt 1715dik Esztendőnek 73-dik Tzikkellyéből: hogy a' Scotusoktól nevezett Ausztriai Benedictinusoknak, szinte úgy az Morvai Lukabéli Præmonstratenseseknek tsak ugyan azért vagyon helye, és voksa az Ország-Gyűlésében: hogy amazok a' Telki Apaturságot, ezek pedig az Váradí hegyrűl nevezett szent Istvány

Præpostságát birják. Ha tehát illetén Idegeneknek ezen Juss meg-adatott, hogy ne lehetne annál nagyobb bizodalma ezen nemes Universitásnak is, a' melly nem tsak ollyatén Apáturságokat, s' Præpostságokat-is bir, és mind polgári, mind büntető Jurisdictionja Privilegiumának rendi, s' értelme szerént vagyon, de azon kívül Hazának Tagja-is, nagyobb részrül Nemes Férfiakból, vagy Indigenákból áll, honnyai Iffjúságnak ország hasznára, 's düt-sösségére való nevelésében toglalatoskodik, és mindennemű hasznos Tudományokat az 1723-dik Esztendőbéli 70-dik tzikkelynek rendelése szerént, a' mellyek más külső Universitásokban-is tanittatni szoktak, magában foglal ezen törvényes kérését a' Felséges Hazától és Tekéntetes Státusoktól valósággal reménleni.

Nem de Angliának Oxoniai, és Kambridkiai Universitássai közönséges jónak elő mozdítása végett a' Londoni Parlamentumnál két két követet tartanak? Több nevezetes Europabéli Nemzetek-is mutatnak ilyen példákat. Miért nem lehetne tehát ezen Nemes Magyar Universitásnak-is a' Felséges Hazának (a' melly akár szabadságára, akár Népének nemes indulattyára nézve Angliának utánna nem tétethetik) saját Tagjaihoz való kegyességében, és hajlandóságában reménységét helyheztetni? hogy ezzel-is némelly külső Nemzetekkel el-hitethesse, hogy Országunkban-is a' Tudományoknak, és Tudósoknak ollyas betse vagyon, a' mellyel más Országok, s' Nemzetek annyira ditsekednek.

De ellenben a' Tudományoknak nem kis tsorbúlására, és hátra maradására lenne, ha a' Felséges Haza maga-is az Ország dolgainak el-intézésére, 's böldegítésére illy szerentsés epochában öszve gyűlve, a' Tudományokhoz ezen kérésünkkel egyező meg betsü-

lésben-is magát kegyesnek nem mutatná; mert valóban innend e-redhetne: hogy üdő jártával sem valamire való ember, ha az Tu-dományokat, és Tudósokat el-hagyatva látná, tanításra, vagy Tu-dományok terhes munkálkodására magát nem adná, sem pedig ha ne talántán azoknak mélyebb vizsgálására, és az Iffjúsághoz való buzgóságából magát tanításra adta volna-is, álhatatossan több üdeig az ilyen hivatalba meg-maradni nem kívánna, a' melly (mivel bizonyára értéket nem szerez) ha leg-alább érdemet, és betset reája nem terjesztene.

Ezen föllül azt-is reméni ezen nemes Universitás, hogy a' Felséges Haza ugyan e mostani őszve gyűlésében az Iffjúság ne-velésére, és Tudományok gyarapítására nézve-is fog hasznos ren-deléseket tenni, a' mellyeknek el-intézésére, ugy gondollya, hogy maga részéről-is igaz Hazafiságot szerető vélekedéseivel, követségben küldendő Férfiai által, a' kik életeknek nagyobb részét ugyan az Iffjúság nevelésében, és a' Tudományok elő moz-dításában el-töltötték, talán nem kevés haszonnal szólhatna, 's voksolhatna.

Mivel tehát ezen alázatos kérése az Universitásnak mind Törvényben, mind pedig Felséges Haza Magzatinak jövődöbéli hasznában helyheztetik, birtokos Jussai, és Privilegiumai sérel-me nélkül nem-is kételkedhetik kegyelmében a' Felséges Hazának, és Tekéntetes Státusoknak; azért tovább-is újítván kérését min-nyájan mély alázatossággal való tisztelettel kívánunk maradni

A' Felséges Hazának,

és

T e k é n t e t e s S t á t u s o k n a k

alázatos hivei

Pesten Sz. Iván havának 27-dik Napján
1790-dik Esztendőben

A' Fő-Tudományoknak Pesten lévő
Magyar Universitássa.

Az egyetem, jogos kívánságának alátámasztására meggyőző érveléssel hozakodott elő: mivel az 1773. július 21-én fölösztatott - s ismét csak 1814-ben, Magyarországon pedig 1853-ban engedélyezett - jezsuita rend birtokai, apátságai és prépostságai alapján országgyűlési szavazattal bírt (két követet küldhettek az alsótábla üléseire), az egyetemet is megilleti e jog, hiszen már korábban is részesedett a jezsuiták vagyonából, s a rend megszűnése után elnyerte ingatlanainak és készpénzének egy részét is. Az angliai példára, az oxfordi és a cambridge-i univerzitások két-két parlamenti helyére, valamint az egyetem testületének többségében nemesi származására való utalás is nyomatékossította e kérelmet - amely végül sohasem került a diéta elé.

Az országgyűléseken - Kulcsár Erzsébet kitűnő összefoglalása szerint - 1790-től 1825-ig egyáltalán nem, 1825 és 1849 között pedig igen ritkán, és az országgyűlési képviselőtől teljesen elfeledkezve tárgyaltak a pesti egyetemről. Az 1790-es sikertelen próbálkozás után az egyetem - és mellette az akadémiák - országgyűlési képviselőtének kérdése hosszú ideig fölsem vetődött.

II. Tudomány és politika választóján

Bár az egyetem és az akadémiák intézményes és testületi országgyűlési képviselőtének rendezése 1927-ig elhúzódott, az 1848/49. évi, majd a dualizmus kori diéták tagjai között egyetemi professzorokat és akadémiai tanárokat is találhatunk. Őket azonban nem az egyetem - később már egyetemek -, illetve az akadémiák vagy főiskolák választották és delegálták, hanem kü-

lönböző választókerületek képviselőiként - esetenként az uralkodó által kinevezett főrendiházi tagokként - kerültek a parlamentbe. Elsősorban pártpolitikai, területi és helyi érdekeket érvényesíteni kívánó politikusokként, nem pedig a felsőfokú oktatási intézményeket képviselő tudósokként. Ennek ellenére is föltűnő azonban, hogy a dualizmus idején ugrásszerűen gyarapodott, színvonalában pedig emelkedett a felsőoktatással foglalkozó parlamenti hozzászólások száma. Ez nagy részben nyilvánvalóan a képviselőházban ülő egyetemi és akadémiai tanároknak volt köszönhető. Az ő parlamentbe jutásuk pedig három tényező együttes hatásának tulajdonítható: a Magyarország polgári berendezkedését elősegítő választójogi törvényeknek, melyek népképviseleti alapokon szervezték újjá az országgyűlést; az értelmiségi - ezen belül is a felsőfokú képesítéssel rendelkező - szakemberek és általában a szakszerűség növekvő súlyának és megbecsültségének; valamint - az utóbbi problémához kapcsolódva - új egyetemek és főiskolák alapításának, illetve a régiek átszervezésének, s ezzel párhuzamosan az egyetemi vagy főiskolai kar és a hallgatóság létszáma gyarapodásának.

1. Értelmiség és választójog

Az 1848. évi márciusi törvények egyik legfontosabbika az addigi alsóházi, rendi képviseletet fölváltó népképviseleti törvény, az 1848: V. törvénycikk volt, mely a választójogot kiterjesztette azokra a 20. életévüket betöltött közrendű polgárookra is, akik a bevett vallásfelekezetekhez tartoztak, és bizonyos, meghatározott vagyoni és értelmiségi szintnek megfelel-

tek. Az értelmiségi cenzus az egyetemi és akadémiai tanárok jövedelmüktől független választójogát és választhatóságát is előírta. A 2. §. értelmében választók voltak "jövedelmükre való tekintet nélkül a tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, gyógyszerészek, lelkészek, segédlelkészek, községi jegyzők és iskolatanítók, azon választókerületben, mellyben állandó lakásuk van." Választható volt mindenki, "ki választó, ha életének 24-ik évét betöltötte, s a törvény azon rendeletének, miszerint törvényhozási nyelv egyedül a magyar, megfelelni képes." (3. §.)

Az 1861. évi országgyűlést az 1791:XI. törvénycikk módosításával, az 1865. évit pedig a Februári Pátens alapján hívták össze. 1869-ben ismét az 1848:V. tc. szerint választottak.

Az 1848:V. tc. nyomán 1874-ben született meg az új választójogi törvény, mely kisebb változtatásoktól eltekintve a dualizmus folyamán mindvégig érvényben maradt (1874:XXXIII. tc.). A törvény 9. §-a lényegében megismételte az 1848-as szabályozás értelmiségi cenzusra vonatkozó részét: "Jövedelmükre való tekintet nélkül választói joggal bírnak: a magyar tudományos akadémia tagjai, a tanárok, akadémiai művészek, tudorok, ügyvédek, közzjegyzők, mérnökök, sebészek, gyógyszerészek, az okleveles gazdák, okleveles erdészek és okleveles bányászok, a lelkészek, a segédlelkészek, községi jegyzők, iskolai tanítók és az okleveles kisdédóvók azon választókerületben, melyben állandóan laknak."

Az összeférhetetlenségről szóló 1875:I. tc. is "kivételes" elbírálásban részesítette az egyetemi tanárokat, hiszen esze-

rint: "Országgyűlési képviselő nem viselhet olyan hivatalt, nem foglalhat el olyan állást, mely a korona kijelölésétől vagy a korona, a kormány, a kormányközegek kinevezésétől függ és fizetéssel vagy díjjal jár. Kivételnek e szabály alól: a/ a miniszterek; b/ minden szakministeriumnak egy államtitkára...; f/ a budapesti királyi egyetem és műegyetem tanárai..."

A kétkamarás országgyűlés kevésbé fontos szervében, a főrendiházban az 1885-ös reformok értelmében (1885:VII. tc.) a rendi előjogokkal bíró tagok számát csökkentették, s így lehetővé vált, hogy az uralkodó ötven személyt főrenddé nevezhessen ki. Az 5. §. szerint "élethossziglan tagjai lesznek a főrendiháznak, kiket Ő Felsége a király, a célból, hogy ez által az érdemeket jutalmazza s a főrendiház tekintélyét még öregbítse, szent István koronája összes állampolgárai közül a minisztertanács felterjesztésére ilyeneknek kinevez." Ezáltal a tudományos és a művészeti élet kiválóságai előtt is szabadabbá vált az út a főrendiházba. Az egyetemi tanárok közül olyan kitűnőségek, mint Concha Győző, Eötvös Loránd, Gyulai Pál, Kautz Gyula, Korányi Frigyes, Lumnitzer Sándor - mindnyájan a budapesti tudományegyetemről -, vagy Stoczek József a Műegyetemről, uralkodói kinevezéssel kerülhettek a főrendiházba.

A főrendiház 1885-ös reformjáról szóló törvényjavaslat általános tárgyalásakor, 1885. február 11-én hangzott el a képviselőházban az ellenzéki - Függetlenségi Párti - Irányi Dánielnek az a felszólalása is, mely szerint a "legfontosabb közművelődési intézetek" delegáltjait meg kellene hívni a "felsőházba". E javaslat - bár egészen más szempontból vizsgálva a lehetősé-

geket - felelevenítette és lényegesen kiterjesztette a pesti egyetem már idézett 1790-es kívánságait; másrészt pedig sok szempontból a felsőház 1926-os szabályozását előlegezte, - az 1926:XXII. tc. általános indoklásában nem véletlenül hivatkoztak Irányi Dániel ezen indítványára! "Kizárólag nemesi előjogokra egyetlen felsőház sincs alapítva... - érvelt Irányi. - De az olaszt kivéve, valamennyi szabad nemzet vagy tisztán a választás elvén alkotja a maga felsőházát vagy legalább kisebb-nagyobb számmal választott tagokat is szokott küldeni a született vagy kinevezett peer-ek közé." Ezért javasolta, hogy a rendi méltóságokon, illetve azok választott képviselőin, továbbá a vármegyék és a törvényhatósági joggal bíró városok szintén választott delegáltjain kívül a következő csoportok is bekerülhessenek a felsőházba: "a királyi curia első és második a budapesti királyi tábla elnöke, a legfontosabb közművelődési intézetek (kiemelés tőlem - U. G.), az ügyvédi, ipar s kereskedelmi és gazdasági testületeknek szintúgy szabadon és titkos szavazás útján választott bizonyos számú képviselői." Indoklása szerint "ezáltal, azt hiszem, elég lesz téve azoknak, kik a demokratikus elemek külön képviseltetését óhajtják. Mert hogy ezen testületek inkább a polgári elemből fognak választani, mint a társadalomnak felsőbb rétegeiből, ez előre látható...". Irányi javaslatát ekkor még elvetette a honatyák többsége. 1918 novemberéig az 1885:VII. tc. alapján hívták össze a főrendihá-

6
zat.

Bár az 1890-es évektől mind gyakoribbá váltak az ellenzék általános választójogot követelő akciói, s egyre több választó-

jogi tervezet született, a képviselőházi választásokra vonatkozó 1874:XXXIII. tc. - mint már említettem, ha kisebb módosításokkal is, de - az egész korszakon keresztül érvényben maradt. Intézkedéseit az 1913:XIV. tc. - a vagyoni cenzussal összekötött műveltségi cenzus emelésével - tovább szigorította.

Mindez azonban nem érintette hátrányosan az egyetemi és a főiskolai tanárok választójogát és választhatóságát, hiszen ők - növekvő társadalmi súlyukat kihasználva és a műveltségi cenzus segítségével (vagyoni helyzetük sokszor alacsonyabb volt a törvényben választási előfeltételként kikötött szintnél!) - politikusként a képviselőháznak, a király kinevezettjeiként pedig a főrendiháznak lehettek tagjai.

A képviselőházban - a magyar politikai élet torzulásait hűen tükröző szociális összetétel alapján - az ügyvédek kivéve az értelmiségnek, ezen belül a szakszerűséget leginkább biztosító egyetemi és főiskolai tanári rétegnek nem volt megfelelő parlamenti képviselete.

Lakatos Ernő az 1848 és 1918 közötti magyar politikai vezetőrétegről írt kiváló elemzésében részletes statisztikai számításokkal is bizonyította, hogy az általa - kissé saját korának fogalmait visszavetítve - középosztálynak nevezett tisztviselőrétegnek és értelmiségnek szinte semmilyen beleszólása sem volt a politikába. Bár az arisztokraták száma és aránya a képviselőházban nem volt túlságosan magas - a 413 képviselőből általában 50-60 fő, 8,6-16,9% volt arisztokrata -, szerepük és befolyásuk fokozatosan és állandóan gyarapodott a dualizmus félszázada alatt. A felsőházban pedig az arisztokrácia - 70% fölöt-

ti arányban - mindvégig abszolút többségben volt. "Minden liberális és demokrata frázis ellenére a hatalom 1918-ig az arisztokrácia kezében" összpontosult.

A számra legjelentékenyebb, ám 1848-as súlyához képest visszaszoruló csoport, a birtokos nemesség az 1860-as és 70-es években a képviselőházi helyek mintegy 60%-át, később már "csak" 35-45%-át foglalta el.

Mivel a parasztság és az egyre izmosodó nagyipari munkásság reprezentánsai nem jutottak-juthattak a parlamentbe, az arisztokrácia és a birtokos nemesség mellett a "középosztály" alkotta a képviselőház harmadik nagy csoportját. Ez a középosztály azonban "apró hivatási, különérdekű és szellemű csoportjaiban széttagolva, egyéneiben és egész foglalkozáscsoportjaiban az uralkodó két társadalmi osztálytól függve, mint önálló erős politikai tényező nem szerepelhetett. Politikai szereplése a vezető osztályok kiszolgálására szorítkozott."

E réteget akár értelmiségnek is nevezhetjük, olyan értelmiségnek, mely - ahelyett, hogy valódi polgárrá vált volna - a nemességhez kívánt hasonulni, az "úri" normák és viselkedés, az "úri" értékek elsajátítására törekedett. Képviselői részben eleve olyan nemesek voltak, akik "polgári" foglalkozást - többnyire ügyvédi - folytattak; az "alulról indultak" pedig általában a nemességbe tagolódásra, a "fölemelkedésre" vágytak.

A képviselőházban közülük legnagyobb számmal az ügyvédek szerepeltek: 1884-től - az országgyűlési almanachok megbízható adatai csak ekkortól állnak rendelkezésünkre - 50-94 fő, 12-23,4% közötti arányban. Őket követték a nagyrészt kormánypárti

tisztviselők: 28-tól 50 főig, 7-13,4%-os arányban. Az ún. szabadfoglalkozásúak - ideértve az orvosokat és a gyógyszerészeket is - aránya 2,2-5,6%-os, az újságíróké 2,5-3,6%-os, a papoké 3,6-8,7%-os volt.

A számunkra legfontosabb csoport a tanároké volt. Az egyetemi és főiskolai, valamint a középiskolai tanárok mellett a tudósokat és írókat is ideszámítva számuk 16 és 21 között ingadozott - ez a képviselőházi tagok 3,4-5,2%-át jelentette. Többségük kormánypárti volt, s közülük az egyetemi és jogakadémiai tanárok aránya a legjelentősebb. 1884-ben pl. tizenegy egyetemi és főiskolai tanárból hat kormánypárti (Antal Gyula, Apáthy István, Dégen Gusztáv, Dobránszky Péter, Láng Lajos, Roman Sándor), egy miniszteri rangú (Pauler Tivadar igazságügyminiszter), egy pártonkívüli (Pulszky Ágost - később ő is a kormánypárthoz csatlakozott) és három ellenzéki (Nendtvich Károly antiszemita párti programmal, valamint Sághy Gyula és Szilágyi Dezső) képviselő volt. Kilencen a budapesti tudományegyetemen (a bölcsészettudományi kari Roman Sándort kivéve mindnyájan a jogi karon), ketten a Műegyetemen (Nendtvich Károly és a jogi karon is előadó Dobránszky Péter) oktattak, Dégen Gusztáv pedig a pozsonyi jogakadémia tanára volt.

2. Értelmiség és szakszerűség

A dualizmus folyamán a képzett - elsősorban a felsőfokú képesítésű - szakemberek iránti igény, s ebből következően a szakszerűség megbecsültsége is állandóan emelkedett. Új egyetemek és - mindenekeelőtt a szakoktatást szolgáló - felsőfokú taninté-

zetek alakultak, a tanítószemélyzet és a hallgatóság létszáma fokozatosan gyarapodott.

A képviselőház 1871. márciusi határozata alapján szervezték újjá - a jogelőd, az 1782-től működő Institutum Geometricum volt - a József nádor Műegyetemet, a kolozsvári tudományegyetem - mely 1881-ben vette föl Ferenc József nevét - létrehozásáról pedig az 1872:XIX. tc. döntött. Ugyancsak az országgyűlés szentesítette törvény, az 1919:XXXVI. tc. rendelkezett a pozsonyi magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem és a debreceni magyar királyi gróf Tisza István Tudományegyetem fölállításáról. A gazdasági, jogi, hittudományi és művészeti főiskolák hálózata is 1867 és 1918 között épült ki, illetve terebélyesedett tovább.

Az egyetemi és a főiskolai oktatók száma is megtöbbszöröződött. Így például a budapesti tudományegyetemen az 1866/67. tanévben 97, míg 1912/13-ban 384, a Műegyetemen 1871/72-ben 51, 1910/11-ben pedig 141 oktató volt. A Laky Dezső készítette összeállítás (A magyar egyetemi hallgatók statisztikája, Budapest, 1930.) alapján a magyar egyetemek és jogakadémiák hallgatóinak száma is rohamosan emelkedett. Az egyes tanévek átlagával számolva 1870/71 - 1874/75 között évente 4728, 1890/91 és 1894/95 között 5607, 1910/11 és 1914/15 között pedig 11893 hallgató tanult az egyetemeken és a jogakadémiákon, (a gazdasági, hittudományi és művészeti főiskolákat nem is számítva).

Az egyetemeknek és főiskoláknak azonban nemcsak kultúrális szerepe, de politikai-közéleti súlya is megnőtt. Ezt bizonyították az első világháborút követő forradalmak, majd - azok reakcióiként - az ellenforradalom első éveinek eseményei. Az egye-

temek kultúrális intézményekből sokszor az országos politika alakítónak, zajos csatározások és csetepaték színhelyeivé váltak.¹⁰

III. Az egyetemek és a főiskolák országgyűlési képviselőinek szabályozása

Az őszirózsás forradalom következtében 1918. november 16-án megszüntették a főrendiházat és föloszlott a képviselőház is. Egy héttel ezután, november 23-án az I. néptörvény bevezette az általános és titkos választójogot. A Tanácsköztársaság - a Forradalmi Kormányzótanács 1919. április 2-án kiadott XXVI. és XXVII. sz. rendelete - 18 évre csökkentette a választójog korhatárát és a Károlyi-féle törvény egyenlőtlenségeit kiküszöbölve a férfiaknak és a nőknek egyaránt biztosította a választójogot. (A Károlyi-féle törvény szerint az írni-olvasni tudó nők 24 éves koruktól, míg a férfiak 21. életévüktől választhattak, náluk az írni-olvasni tudás sem volt előfeltétel.)

Az ellenforradalmi időszak első szabályozása a Friedrich-kormány 1919. évi 5985. sz. M.E. rendelete a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról még meglehetősen hasonlított az 1918: I. néptörvényre; az 1922. évi 2200. M.E. sz. rendelet viszont már igen sok tekintetben a dualizmus kori választójogi rendeletekhez való visszalépést jelentett. Ismét vagyoni, illetve műveltségi cenzust vezetett be, Budapest és a nagyvárosok kivételével visszaállította a nyílt szavazást. A választójog kérdését rendkívül részletesen taglaló 1925: XXVI.¹¹ tc. sem hozott különösebb változást.

Az 1920-tól 1926-ig egykamarás magyar parlament, azaz a nemzetgyűlés, az 1926: XXII. tc. értelmében az 1918-ban megszűnt főrendiház helyett a felsőház megalapításával ismét két-kamarás országgyűléssé vált. E törvény tette lehetővé a magyarországi egyetemek és főiskolák intézményes országgyűlési képviseletét. Bár - mint erről korábban már szóltam - polgári hivatásuk szerint egyetemi és főiskolai tanár tagjai 1848-tól kezdődően állandóan voltak a magyar országgyűléseknek, ez azonban nem jelent/h/ette, hogy ők saját egyetemüket képviselik. A felsőoktatási intézmények küldötteinek parlamenti, felsőházba való delegálásáról - a pesti egyetem 1790-es javaslata után csaknem 140, Irányi Dániel tervezete után pedig jó negyven évvel - először az 1926: XXII. tc. rendelkezett.

A törvény általános indoklása szerint "kétségtelen, hogy a főrendiház eddigi összealkotása nem felel meg többé az idők demokratikus szellemének. Oly szervezet, amely túlnyomóan a születésre és a nagy öröklött vagyonra alapítja a törvényhozói minőséget, ... nem lehet megfelelő biztosítéka a törvényhozási munkához megkívánt különleges tulajdonságoknak... ezért főrendiházunkat a kor követelményeinek megfelelően demokratikus irányban szükségképpen át kell alakítanunk." Hogy ez a "kor követelményeinek megfelelő", "demokratikus átalakítás" végül is milyen "sikeres" volt, annak illusztrálására talán elegendő a Szabó Dezső által szeliden "görénykurzusnak" titulált ellenforradalmi korszak utolsó országgyűlése (1939-1944) felsőházának szociális összetételét bemutatni. (Egyébként igen jellemző, hogy az országgyűlési almanachoknak csak ez az utolsó kötete

közül a képviselők és a felsőházi tagok foglalkozás szerinti - mely ekkor volt a "legegészségesebb" és "legdemokratikusabb"-vonatkozó adatokat.)

Ennek alapján - a kisebb csoportoktól eltekintve - a főrendiházi tagok 35,5 százaléka (szám szerint 88) nagybirtokos és földbirtokos, 11,3 százaléka (28) római katolikus lelkész, 6,05 százaléka (15) állami főtisztviselő volt. A bankigazgatók, a megyei és városi tisztviselők, valamint az ügyvédek egyenlő arányban, csoportonként 4,43 százalékosan (11-11 fő) voltak jelen.

Nem véletlen, hogy az 1926: XXII. törvény elfogadását megelőző nemzetgyűlési vita során - mikoris rengeteg jogos észrevétel és kemény bírálat hangzott el a végül mégis csak elfogadott javaslattal szemben - a legtöbben a felsőházi szöveg törvénytervezetben éppen a "demokratikus irányú" nyitást kérdőjelezték meg. "Ha végigtekintek a képviselő urak során, akik e nemzetgyűlésben ülnek, - mondotta Dénes István -, nyugodt lélekkel merem állítani, hogy ez a nemzetgyűlés tulajdonképpen valószínűleg felsőház. Az 1500 birtok-arisztokrata család 75 taggal van reprezentálva ebben a parlamentben, a nagybirtokos arisztokráciától függő főszolgabíró és főispán urak kb. tizenötven vannak, s ha hozzá veszem, hogy negyvenöt a közalkalmazottak száma, akik tisztára birtokarisztokratikus kormánytól függenek, akkor azt hiszem, ... hogy a mai ókonzervatív többségű parlament teljesen betölti a felsőház szerepét. A mai ténylegesen határolom a felsőház megalakulása következtében ... olyan alkotmányt fog létesíteni, melynek következtében a magyar nagybirtokos

arisztokrácia 500-600 tagja ugyanolyan súllyal és erővel fog a törvényhozásba beleszólni, mint ahogy a 7 és fél millió magyar¹²ság akar majd beleszólni..."

Dénes István igencsak meggyőző érveivel szemben azonban hallgassuk tovább az 1926: XXII. tc. általános indoklását! "A törvényjavaslat ... a születési és a vagyoni jogcím megfelelő korlátozásával olyan új elemeket vesz fel a felsőházba, akiknek a törvényhozásba való bevonása hívatva lesz a főrendiház tekintélyét ... és a törvényhozás színvonalát emelni ... 1885-ben... Irányi Dániel indítványa ... a felsőházat a jelen törvényjavaslat alapelveinek lényegében megfelelő elvek szerint a főrendek, a törvényhatóságok és különféle intézmények által választott tagokból akarta összealkotni." Az indoklás a nemzetgyűlés közjogi és igazságügyi bizottságának a törvényjavaslatról adott jelentését is tartalmazza. Eszerint a javaslat "mindazokat a jogcímekeket fenntartja, amelyek a főrendiházi tagságnak alapjai voltak, ezeket a jogcímekeket azonban kiegészíti a törvényhatóságok, egyetemek és főiskolák, továbbá a különféle élethivatások szervezetei részéről való választás jogcímével. Ez a reform a nemzet gerincét tevő középosztályt, az intelligenciát fogja a felsőházba bevinni akkor, amikor ennek az osztálynak a közreműködése az alsóházban a választójog kiterjesztése következtében nincs többé biztosítva".

Gondoljunk csak Dénes István szavaira! "A választójog kiterjesztése" valójában azt eredményezte, hogy még a legdemokratikusabb összetételű 1938-44-es országgyűlés alsóházában, a képviselőházban is 59 földbirtokos (20 százalék), 40 ügyvéd

(13,56 százalék), 29 volt állami tisztviselő és 20 volt katonatiszt (9,84, illetve 6,8 százalék), 17 volt megyei és városi tisztviselő (5,8 százalék) és 12 római katolikus pap (4,1 százalék) foglalt helyet!¹³

Az 1926: XXII. tc. "demokratizmusa" - a törvény alkotói és méltatói szerint - elsősorban abban nyilvánult meg, hogy a tudomány, a művészetek, a mezőgazdaság, az ipar és a kereskedelem legkiválóbb képviselői is bekerültek a felsőházba. Ez kétségtelenül így volt, s el kell ismerni: a magyar tudományos élet legjelesebbjei közül valóban sokan lettek felsőházi tagok, csak néhányukat kiemelve: Bakay Lajos orvos, Concha Győző (korábban már a főrendiháznak is tagja volt), Dohnányi Ernő, Domanovszky Sándor, Fellner Frigyes közgazdász, Hubay Jenő, Hutyra Ferenc állatorvos, Kandó Kálmán, Korányi Sándor, Lenhossék Mihály, Lyka Károly, Petz Gedeon, Szent-Györgyi Albert, Szinnyei József, Teleki Pál (a közgazdasági egyetem képviselője volt a felsőházban kultuszminiszterré történt megválasztásáig, 1938 májusáig), Tomcsányi Móríc és Tomcsányi Vilmos Pál jogászok, Vendl Aladár vegyész mérnök, vagy Wolkenberg Alajos, a budapesti hittudományi kar delegáltja.

E rövid és igen hézagos felsorolásból is kitűnik: a szellemi élet legtekintélyesebbjei, legismertebb és legelismertebbjei ténylegesen részt vettek a magyar parlament munkájában. Ezt senki nem vitatta, sőt a felsőházi törvény leghevesebb ellenzői is üdvözölték a különböző tudományok képviselőinek felsőházba való delegálását. Teljesen igaza volt Illés Józsefnek, a felsőházzal szembeni törvényjavaslat előadójának, (a Pázmány Péter Tudomány-

egyetem jogi kara tanárának), mikor az indítvány mellett szólva kijelentette: "kinek lehetne komoly érve az ellen, hogy a felsőházban helyet foglaljanak a tudománynak, irodalomnak, művészetnek, mezőgazdaságnak, iparnak és kereskedelemnek legkiválóbbjai; ... ezek a szervezetek és intézmények mind nagyobb mérvben - szelekció révén és választás útján - kiegészítik a felsőházat."¹⁴

A baj csak az volt - mint ezt a felsőházi tagok korábban bemutatott szociális összetétele is bizonyítja -, hogy ezek a csoportok tényleg csak "kiegészítették" a sok szempontból a régi, 1885-ben szabályozott alapokon újra összehívott felsőházat. E "kiegészítés" pedig azt is jelentette, hogy - afféle tartozékként - a tudományos élet delegáltjainak meglehetősen kevés beleszólása lehetett a felsőház és a magyar országgyűlés munkájába. (Természetesen, akárcsak a dualizmus idején, néhány egyetemi és főiskolai tanár ekkor is helyet foglalt - különböző területek választottjaként - a képviselőházban.)

Ám a törvényjavaslat bírálói egyéb kifogásokat is emeltek. Rassay Károly megemlítette: "Hiába emelkedik valaki valamely élethivatás körében a műveltség legmagasabb fokára, ez még nem garancia arra, hogy az állami élet problémái között el tud igazodni... nem látom a szakszerűség garanciáját a felsőház intézményében, nem látok semmivel sem több garanciát, mint amennyit az alsóház jelenlegi összetételében és működésében feltalálható."¹⁵

Győrki Imre szerint: "A tudományos férfi maradjon tudománya mellett, ápolja, művelje azt.... De ne vigyék be ezek közé az

emberek közé a politikát és ne kárhoztassák őket arra, hogy olyan térre legyenek kénytelenek szorítkozni, amellyel az ő politikai és tudományos felfogásuk talán nem egyeztethető össze." ¹⁶

"Nem tartom demokratikusnak a felsőházi törvényjavaslatot - mondta Horváth Zoltán - mert a tudományos, művészeti és köz-
művelődési intézetek kiküldöttei is legnagyobbbrészt függő helyzetben vannak... Az egyetemi tanárok soha sem tudják magukat annyira függetleníteni a felsőbb hatalomtól, mint ahogy azt a törvényhozás megkívánná... Aki hivatalnok az nem mondhatja magát függetlennek, különösen ebben a B listás, C listás világban. Valahol olyat talál mondani, ami a felsőbbeknek nem tetszik, nem oda adja le voksát, ahova annak tetszik, mert hiszen nyílt a szavazás, a legegyszerűbb a pretereálás." ¹⁷

Drózdý Gyózzó már előre "sejtett" valamit: "Ez a javaslat tisztára személyekre szabott javaslat. Hogy ez így van, mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy például az egyetemek közül a közgazdasági egyetem külön küldhet egy delegáltat a főrendek közé. Mi ez, ha nem gróf Teleki Pál főrenddé ütése és az ő főrendiházi tagságának biztosítása?" ¹⁸

Farkas Tibor - Drózdýhoz hasonlóan - szintén a törvényjavaslatnak az egyetemek és a főiskolák küldötteire vonatkozó szabályozását nehezményezte: "Nem látom be, hogy a budapesti tudományegyetem minden kara és közgazdasági egyetem miért bírjon annyi súllyal, mint egy másik egyetemnek valamennyi kara együtvéve... És éppen akkor, amikor az agrárszempontokat annyira érvényesíti az egységspárt, a gazdasági főiskoláknak nem nyújtja azt a törvényjavaslat, amit nyújt a közgazdasági egyetemnek.

Lehet az agrárérdek, hogy az összes gazdasági főiskolák színvonalban együtt annyit érjenek, mint a másik főiskolának egyik fakultása?"¹⁹

A törvényjavaslatot azonban - az alapos bírálatok ellenére - végül elfogadták. (Ez a kényelmes kormánytöbbség miatt várható is volt.) Ennek alapján felsőházi tagságot méltóság vagy hivatal, választás vagy kinevezés alapján nyerhetett valaki.

(2.§.) Választás útján voltak tagjai a felsőháznak: "1. Az örökös főrendiházi tagság jogával felruházott hercegi, grófi és bárói családoknak főrendiházi tagok választására jogosult tagjai; 2. a vármegyei és a városi törvényhatóságok; 3. a mezőgazdaságnak, az iparnak és a kereskedelemnek, a tudománynak, a művészetnek és közművelődésnek, s általában a különböző élethivatásoknak ebben a törvényben meghatározott intézményei és szervezetei." (3.§.) A következő intézmények választhattak - tíz évre szólóan - 35. életévüket betöltött delegáltakat a felsőházba: "Az országos mezőgazdasági kamara hat tagot; a kereskedelmi és iparkamarák együttesen hat tagot; az ügyvédi kamarák együttesen két tagot; a királyi közjegyzői kamarák együttesen egy tagot; a mérnöki kamarák együttesen két tagot; a vitézi szervezet együttesen egy tagot; az MTA három tagot; a budapesti királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetem mindegyik kara külön egy-egy tagot, a budapesti királyi magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi kar egy tagot, a többi magyar királyi tudományegyetem egy-egy tagot; a magyar királyi József nádor Műegyetem két tagot; az Országos Magyar Gyűjteményegyetem egy tagot, a magyar királyi bányamérnöki és erdőmérnöki főiskola

egy tagot; a budapesti magyar királyi állatorvosi főiskola egy tagot; a gazdasági akadémiák együttesen egy tagot; az Országos magyar királyi képzőművészeti főiskola egy tagot; az Országos magyar királyi zeneművészeti főiskola egy tagot; (kiemelés tőlem U.G.) a budapesti áru- és értéktőzsde egy tagot..."

Az egyetemek és a főiskolák tehát összesen tizenöt tagot küldhettek a felsőházba. A törvény az egész korszakon keresztül érvényben maradt, csak a Műegyetem 1934-es átszervezése hozta magával azt a változást, hogy a továbbiakban a közgazdaságtudományi kari, a korábbi bányamérnöki és erdőmérnöki főiskolai, valamint az állatorvosi főiskolai tagot is a Műegyetem újonnan létrehozott karai választották a felsőházba.

A felsőházi tagokat az "egyetemek, egyetemi karok és főiskolák nyilvános rendes és rendkívüli tanárai, továbbá a magántanárok tanári testületi (kari) képviselői főiskolánként, illetve karonként külön-külön egybehívott választó ülésen az illető tanári testülethez tartozó nyilvános rendes tanárok sorából" választották. (22.§.) Maguk a választások - legalább is a Pázmány Péter Tudományegyetem karainak példája ezt bizonyítja - nem lehettek különösebben izgalmasak. Általában mind a megválasztott felsőházi tag, mind pedig a póttag - a törvény értelmében minden szervezetnek és intézménynek ezt is kellett választani! - megkapta a szavazatok döntő többségét.

Az 1926: XXII. tc. - szentesítve az egyetemi és főiskolai tanárok országgyűlési képviselőit - hosszú folyamatot zárt le. A pesti tudományegyetem már 1790-ben kérte, hogy elküldhesse képviselőit az alsótáblára. 1848-ban az országgyűlésen a köve-

tek között akadémiai tanárok is voltak; a pesti egyetem - akkoriban az ország egyetlen egyeteme - pedig állami irányítás, a vallás és közoktatásügyi miniszter felügyelete, s ezzel a parlament ellenőrzése alá került. A felsőoktatási intézmények dualizmus alatti számbeli és minőségi gyarapodása, növekvő társadalmi és politikai súlya a képviselőházi csatározásokban is éreztette hatását: mind gyakrabban tárgyaltak egyetemi és főiskolai kérdéseket a parlamentben. Irányi Dániel 1885-ös határozati javaslata pedig már a 40 évvel későbbi szabályozást előlegezte. Az első világháború utáni forradalmi, majd ellenforradalmi egyetemi és főiskolai ifjúság gyakran alantas - bár ők úgy hitték, szép és igaz - politikai célok kiszolgálójává, szerintük irányítójává vált. A 20-as évek elejétől csaknem mindnaposak voltak a diákok egyetemeken és főiskolákon belüli, de sokszor azokon is túlterjedő, néha szinte országos méretű rendbontásai és tüntetései. A nemzetgyűlésnek alig volt olyan ülése, ahol ezek ne kerültek volna szóba. A kulturális mellett már politikai szerepet is játszó egyetemek és főiskolák intézményes országgyűlési képviselőletének megoldása ezért sem várható magára. Ám e megoldás, az 1926: XXII. tc. elsősorban nem a szakszerűség parlamentbeli erősödését hivatott szolgálni, hanem a szakszerűséget képviselők csöndes asszisztálását biztosította és kényszerítette ki a korszerűtlen, sok szempontból feudális alapokon szervezett felsőházban.

Azt pedig, hogy az ellenforradalmi rendszer - a parlamenti választásoknál a felsőház újjáalakításánál is tipikusan megnyilvánuló és kiválóan elemezhető - szinte teljes zártsága bármifé-

le demokratikus nyitás felé hová vezetett, mindannyian tudjuk
- még ma is érezzük...

J E G Y Z E T E K

1. Az idézetek latin eredetijét és annak magyar nyelvű fordítását közli: Papp József: Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Bp. 1982. Az általam kiemelték a 171. és a 269. oldalon találhatóak. Az Alapítólevél és a Diploma inaugurale eredetijének lelőhelye: ELTE Levéltára I/c-III. állag.
2. Ld. Pauler Tivadar: A budapesti magyar kir. Tudomány-Egyetem története. 1. köt. 3. füz. Bp. 1885. 521-526. o. Az itt közölt nyomtatvány az ELTE Levéltára I/c-III. állagában található. Az egyetem országgyűlési képviselőjének ügyéről ld. Pauler id. mű 1. köt. 2. füz. Bp. 1882. 207-208. o.
3. A jezsuita rend országgyűlési képviselőjéről III. Károly 1715. évi dekrétumának 73. cikkelye (A premontrei szabályozott kanonok rend és a jezsuita rend atyáinak ülésjogáról) rendelkezett. Az 1.§. szerint "az említett jezsuita rend atyáit ... mint az apátságokhoz s prépostságokhoz tartozó fekvőjóságok tényleges birtokosait, testületileg, közülök két bennszülött személyében, de csupán addig, míg eme javaknak birtokában vannak, a karok és rendek közt üléshez és szavazathoz bocsássák." (A későbbiekben is idézett törvényszövegek forrásai a Magyar Törvénytár vonatkozó kötetei.)
4. Kulcsár Erzsébet: Egyetemünk kérdései az országgyűlésen 1825-1944. Bp. 1982.
5. Az országgyűlési választások szabályozásáról: Jónás Károly: Pártpanoptikum - 35 választás, 256 párt - Magyarországon 1848-1990. Bp. 1990. I. fejezet 13-17. o. Az 1848. évi országgyűlési választásokra vonatkozóan máig is alapvető munka: Csizmadia Andor: A magyar választási rendszer 1848/49-ben. Bp. 1963. Csizmadia a 261-310. oldalon a megválasztott képviselők nevét és foglalkozását is megadja. A dualizmus kori választásokat igen szemléletesen és alaposan elemzi Gerő András rendkívül olvasmányos és egyben adatgazdag könyve, az Elsőpró kisebbség. Bp. 1989. Témám szempontjából különösen A tanulságok tudomásulvétele - a választójog és az Akiket megválasztottak... című fejezeteket hasznosíthattam.
6. Irányi javaslata Az 1884. évi szept. hó 27-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója 4. kötetében található (Bp. 1885.) a 81-84. oldalon.
7. Lakatos Ernő: A magyar politikai vezetőréteg 1848-1918. . Bp. 1942. Lakatos könyve - kissé nehézkes nyelvezete ellenére is - rendkívül behatóan és részletesen, adatok tömegével és statisztikai táblázatokkal alátámasztva mondott éles bírálatot a dualizmus kori parlamentek egészségtelen társadalmi összetételéről. Az arisztokráciára vonatkozó rész:28-42

8. Lakatos Ernő id. mű 47-50. és 65-88. o. Lakatos végkövetkeztetései szerint a dualizmus kori országgyűléseken "a felső táblán végig lényeges módosulás annak társadalmi szerkezetében nem történt. Az alsó táblából kifejlődött népképviselői parlamentben eleinte a birtokosnemesség tagjai ... vezettek és számbelileg is fölényes többségben voltak. Ez a társadalmi osztály azonban pusztulásnak indult és tagjai egyre inkább fogytak az országgyűlés ama részében, amelyikben egykor kizárólag ők ültek. Helyükbe lépett az arisztokrácia mindinkább növekvő hatalmi súlyával ... Ezzel párhuzamosan szaporodnak a függő elemek az egyre nagyobb számban bekerülő középosztálybeli képviselők révén..." 94. o.
9. Az 1884-től 1887-ig ülésező országgyűlés összetételéről az 1886-ban, illetve 1887-ben megjelent országgyűlési almanachok tudósítanak. Ezek az almanachok nyitották meg az 1939-1944. évi országgyűlésig folyamatosan kiadott sorozatot.
10. Az adatok forrásai a budapesti tudományegyetem esetében az egyetem 1860-as évektől évenként megjelent almanachjai, a Műegyetemnél A Műegyetem története 1782-1967. (Szerk.: Héberger Károly) VIII. kötetének (Bp. 1979.) 1835. oldala az oktatók létszámáról adott statisztikából. Laky Dezső munkájának 25. oldalán található az idézett adatok.
11. Az ellenforradalmi rendszer választójogáról a legújabb összefoglalás Jónás Károly id. művének 15-17. oldalán található. A M.E. rendeletek a Magyarországi rendeletek téma sorozat vonatkozó kötetében jelentek meg.
12. Dénes István hozzászólása 1926. október 22-én hangzott el: az 1922-1926. közötti Nemzetgyűlési Napló (továbbiakban NN) 45. kötetének 355-359. oldaláról származnak az idézetek.
13. Az adatok az 1939-1944. közötti országgyűlési almanachban szerepelnek.
14. Illés József előadói javaslatából (1926. október 20.): NN 45. köt. 305. o.
15. A hozzászólás 1926. november 3-án hangzott el: NN 46. köt. 121. o.
16. NN 46. köt. 115. o. (Ugyancsak 1926. november 3-án.)
17. NN 46. köt. 10. o. (1926. október 17.)
18. NN 46. köt. 58. o. (1926. október 29.)
19. NN 45. köt. 324. o. (1926. október 21.)
20. Így pl. a Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán, 1927. január 7-én a leadott 42 szavazatból 35-öt Petz Gedeon

kapott az országgyűlési felsőházi tagválasztó ülésen, póttagnak Pauler Ákost választották meg - ő 42 szavazatból 23-at nyert el. (ELTE Levéltára 8/b 1052/1926-27.) A jogi karon 1927. január 8-án a rendes tagnak megválasztott Nagy Ferenc-re és a póttagnak megválasztott Tomcsányi Móricra egyaránt 11-11 szavazat jutott a 19-ből. (ELTE Lt. 7/a 1. A jogi kar 1927. január 8-i IV. rendkívüli tanácsülése.) A felsőházi tagválasztó tanácsülések a későbbiekben is hasonló többséggel határoztak az egyetem felsőházi képviselőinek személyéről.

F Ü G G E L É K

Az alábbiakban a magyar országgyűléseken 1884-től - mivel az almanachok és a tiszticímtárak megbízható adatai csak ekkortól állnak rendelkezésünkre - 1944-ig helyet foglalt egyetemi vagy főiskolai tanárok abc-rendbe szedett listáit közlöm. A felsorolásban csak azok a személyek szerepelnek, akik már parlamentbe kerülésükkor valamelyik magyarországi egyetem (főiskola) magán-, rendkívüli, vagy rendes tanárai voltak; akik parlamenti tagságuk idején nyertek magántanári képesítést vagy tanári kinevezést; illetve akik egyetemről történt nyugalomba vonulásuk után kerültek az országgyűlésbe. Az első csoportban az 1884-től 1918-ig, a másodikban az 1920-tól 1944-ig parlamentbe kerültek neve szerepel.

A név után - ahol ez egyáltalán lehetséges - a következő adatokat közlöm:

1. Mettől meddig volt az illető a parlament tagja; ha képviselő volt, milyen párt programjával és melyik kerületből jutott be; ha főrendi-, majd felsőházi tag, milyen alapon - választással, illetve kinevezéssel - lett az?
2. Mikor nyerte el magántanári, illetve tanári címét?
3. Melyik egyetemen vagy főiskolán, mettől meddig működött?
4. Tagja volt-e a Magyar Tudományos Akadémiának?
5. Volt-e valamikor miniszter?

1884-1918

- Antal Géza: 1910-től 1918-ig Pápa városának munkapárti képviselője, 1927-től Veszprém vármegye törvényhatósága választotta felsőházi tag, 1931-től a dunántúli református egyházkerület püspökeként a felsőház tagja 1934-ben bekövetkezett haláláig. 1898-tól 1924-es püspökké választásáig a pápai református főiskola tanára volt.
- Antal Gyula: 1875-től 1881-ig a siklói kerület, 1884-től 1887-ig Pécs, 1892-től 1896-ig a dárdai kerület szabad-elvű képviselője; 1867-ben a pécsi joglíceum helyettes tanárává, 1881-ben a budapesti IE ny. rk., 1885-ben ny. r. tanárává nevezték ki. Az egyházjog ny. r. és az ausztriai magánjog jogosított tanára volt 1907. november 15-én bekövetkezett haláláig.
- Apáthy István: 1878-tól 1889. december 4-i elhunytáig volt a letenyei kerület képviselője; 1870-től a budapesti IE-n a váltó- és kereskedelmi, a tengeri tételes európai nemzetközi jog ny. r., a törvényeségi eljárás jogosított tanára. Az MTA I.(1873) és r.(1884) tagja.
- Ballagi Aladár: Az 1905. és az 1906. évi választásokon Budapest IX-X. kerületének képviselőjévé választották függetlenségi párti programmal, 1910-ig volt országgyűlési képviselő. Az 1878/79. tanévtől a budapesti IE-n a magyar műipar történetének magántanára, majd 1883-tól az újkori történet ny. rk., 1889-től ny. r. tanára. 1924. október 31-én vonult nyugalomba. Az MTA I.(1884) és r.(1904) tagja.
- Balogh Jenő: 1910-től 1918-ig munkapárti programmal a marosújvári kerület országgyűlési képviselője, majd 1927-től 1944-ig - mint a dunántúli református egyházkerület

főgondnoka - a felsőház tagja; 1888-tól a büntetőjog és -eljárás magántanára a budapesti TE-n, ahol 1900. január 31-én nevezték ki a magyar büntetőjog és a bűnvádi perrendtartás ny. r. tanárává. 1910-ig, képviselővé történt megválasztásáig volt az egyetem tanára. Az MTA I.(1901), r.(1912) és 1936-1949 között ig. tagja, 1920-tól 1935-ig főtitkára. 1913. január 4-től 1917. június 15-ig igazságügyminiszter volt.

Baross János: 1905-től 1910-ig a Torontál megyei lovrini kerület függetlenségi párti képviselője, 1910-től 1918-ig ugyanennek a kerületnek Kossuth-párti küldötte, majd az 1920-22. évi nemzetgyűlésen pártonkívüli programmal képviselte a pilisvörösvári kerületet. Az 1908/09. tanévben képesítették az agrárpolitika magántanárává a budapesti TE-n.

Beöthy Zsolt: 1902-től a főrendiház megszűnéséig volt Ferenc József által élethossziglan kinevezett főrendiházi tag. 1878-tól a magyar irodalomtörténet magántanára, 1882-től az esztétika ny. rk., 1886-tól ny. r. tanára volt a budapesti TE-n. Az MTA I.(1877), r.(1884) és ig.(1893) tagja.

Berzeviczy Albert: 1881-től 1887-ig Eperjes, 1887-től 1890-ig Lőcse, majd ezt követően Budapest VIII. kerületének szabadelvű párti képviselője 1906-ig. 1910-től 1917-ig Budapest II. kerületének munkapárti képviselője, 1917-ben IV. Károly "élethossziglan" (1918-ig) nevezte ki a főrendiház tagjává. 1927-től 1936. március 22-én bekövetkezett haláláig az MTA választotta felsőházi tag volt. 1895-től 1898-ig a képviselőház alelnöke, 1910-11-ben a képviselőház elnöke is volt. 1881-es képviselővé választása előtt, 1878-tól 1881-ig az eperjesi evangélikus jogakadémia tanáraként a politikát, a nemzetgazdaságtant és a jogtörténetet

adta elő. Az MTA t. és ig.(1904) tagja, 1905-től 1936-ig elnöke. 1903. november 3-tól 1905. június 18-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter (erre az időtartamra képviselőségéről lemondott).

- Ciocán János: 1896-tól 1901-ig, majd 1902-től 1906-ig a naszódi kerület szabadelvű párti képviselője, 1906-ban ugyanitt pártonkívüliként választották meg, de a választások után nem sokkal az alkotmánypárthoz csatlakozott. 1910 és 1916 között ismét a naszódi kerület küldötte nemzeti munkapárti programmal. 1898. július 10-én nevezték ki a román nyelv és irodalom ny. r. tanárává a budapesti TE-n, ahonnan 1908. december 14-én vonult nyugalomba.
- Dégen Gusztáv: 1884-től 1896-ig, majd 1901-től 1903. január 5-én bekövetkezett haláláig a nagymartoni kerület szabadelvű párti képviselője; 1856-tól a kassai jogakadémia helyettes, 1861. december 7-től képviselővé választásáig a pozsonyi jogakadémia rendes tanára. Pozsonyban a politikai tudományok, illetve a váltó és kereskedelmi jog tanára volt.
- Dobránszky Péter: 1881-től az 1887-92. évi országgyűlésig a gyergyószentmiklósi kerület szabadelvű párti képviselője; 1869. november 19-től a győri, 1870. szeptember 22-től a kolozsvári jogakadémia tanára, 1872-től a budapesti TE-n a statisztika magántanára, ugyanezen év október 1-től 1885-ös nyugalomba vonulásáig a Műegyetemen az Ipari és Kereskedelmi Földrajz, Történelem és Statisztika Tanszék vezetője.
- Eötvös Loránd: 1887-től a főrendiház élethossziglan megválasztott tagja; 1871-től az elméleti természettan magán- és helyettes tanára, 1872-től a felsőbb természettan ny.r. tanára (május 21-től). Az MTA l.(1873), r.(1883) és ig.(1906) tagja, 1889-től 1905-ig elnöke. 1894. június 10-től 1895. január

15-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Farbaky István: Az 1892-1897. és az 1896-1901. évi országgyűléseken a selmec- és bélabányai kerület képviselője; a selmeci akadémián a matematikai és mechanikai tanszék docense (1863), majd r. tanára (1867), 1872-től ugyanitt a gépészet r. tanára, 1876-tól 1892-ig - nyugalomba vonulásáig és képviselővé választásáig - a selmeci akadémia igazgatója.

Földes Béla: 1905-től 1918-ig a nagybányai kerület függetlenségi párti képviselője; 1873-tól a budapesti kereskedelmi akadémia helyettes tanára, 1879-80-ban a nagyváradai jogakadémia tanára; az 1881/82. tanévtől a budapesti IE-n a nemzetgazdaságtan és statisztika magán, 1882-től a statisztika ny. rk., 1889-től ny. r. tanára, 1892-ben a nemzetgazdaságtan és pénzügytan tanszékre került át. Az MTA 1.(1893), r. (1901) és t.(1933) tagja, 1917. augusztus 18-tól 1918. május 8-ig az átmenetgazdasági teendőkkel megbízott tárca nélküli miniszter.

Groisz Gusztáv: Az 1896-1901. évi országgyűlésen Kolozsvár II. kerületének képviselője szabadelvű párti programmal; 1863-tól a kolozsvári jogakadémián a büntetőjog és a polgári történelem helyettes, később r. tanára, 1872-től a kolozsvári IE-n a büntetőjog ny. r. tanára. 1894-ben saját kérésére nyugalomba helyezték.

Gyulai Pál: 1885-től Ferenc József kinevezte élethossziglani főrendiházi tag, kinevezésétől 1896-ig a főrendiház jegyzője. Az 1876/77. tanévtől a budapesti IE-n a magyar irodalomtörténet ny. r. tanára 1902. szeptember 3-ig. Az MTA 1.(1858), r.(1867), ig.(1883) és t. (1906) tagja.

Haller Károly: 1904-től 1911. február 7-én bekövetkezett haláláig a főrendiház őfelsége által élethossziglan kinevezett tagja; 1863-tól az akkor fölállított ko-

lozsvári jogakadémián az ausztriai magánjog, a kereskedelmi és váltójog, valamint a bányajog tanára, 1873-tól a kolozsvári TE-n az osztrák magánjog ny. r. tanára a főrendiházba történt választásáig.

Harkányi Béla: 1904-től - bárói méltósága révén - örökös jogon a főrendiház tagja. 1907. július 5-i kinevezésétől 1932. január 23-án bekövetkezett haláláig a budapesti egyetemen az asztrophotometria, majd az asztronómia és asztrofizika magántanára.

Hegedüs Loránt: 1898-tól 1905-ig Pápa város szabadelvű párti képviselője, 1910-től 1918-ig a sepsiszentgyörgyi kerület munkapárti képviselője. Az 1903/04. tanévtől (1904. május 16-tól) a pénzügytan magán-, 1916. június 24-től címzetes ny.rk. tanára a budapesti TE-n 1943. január 1-én bekövetkezett haláláig. Az MTA 1.(1920), t.(1934) és ig.(1935) tagja, 1920. december 16-tól 1921. szeptember 27-ig pénzügyminiszter.

Horváth Ádám: 1887-től 1901-ig Kecskemét II. kerületének függetlenségi párti országgyűlési képviselője; 1886-tól a kecskeméti jogakadémia r. tanára a jogtörténetből és az egyházjogból.

Ilosvay Lajos: 1910-től 1918-ig a magyarlápósi kerület munkapárti országgyűlési képviselője; 1882-től az általános kémia rk., 1883-tól ny.r. tanára a Műegyetemen, 1883 és 1936 között az Általános Kémiai Tanácsék vezetője. Az MTA 1.(1891), r.(1905), ig.(1919) és t. (1928) tagja.

Jankovich Béla: 1910-től 1918-ig az ipolysági kerület munkapárti képviselője; 1927-től 1939. augusztus 5-én bekövetkezett haláláig a felsőház Fejér vármegye által választott tagja. Az 1902/03. tanévtől az 1911/12. tanévig a budapesti TE-n a pénz- és hitellelmélet magántanára. Az MTA tagja 1. (1913), ig. (1930), és t.(1934); 1913. február

26-tól 1917. június 15-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

- Jónás Ödön: Az 1881-84., az 1887-92. és az 1897-1901. évi országgyűlésen a vissói kerület (Máramaros megye) szabadelvűpárti, 1910-tól 1918-ig munkapárti képviselője. 1874-től a Műegyetem helyettes tanára, 1883-tól - ny. r. tanárként - 1924-ig az Általános Géptan és Gépíprajzi Tanszék vezetője.
- Kautz Gyula: 1865-től 1881-ig Győr városának Deák-, majd szabadelvűpárti képviselője, 1885-től a főrendiház őfelsége által élethossziglan kinevezett tagja. 1851-től a pozsonyi, 1853-tól a nagyváradi jogakadémia tanára, 1857-től 1863-ig a Műegyetemen "a nemzetgazdaságtan, jog- és törvényiszmé" ny.r. tanára, majd 1863-tól 1892. március 12-ig a budapesti IE-n a nemzetgazdaságtan és pénzügytan ny.r., a magyar közjog és politika jogosított tanára. Az MTA tagja (1.:1860, r.: 1865, ig.:1887).
- Kmety Károly: 1905-ben pártonkívüli, az 1906-11. évi ciklusra pedig már függetlenségi párti programmal választották meg Esztergomban. 1888-ban képesítették a budapesti IE-n a magyar közigazgatási jog magántanárává, 1892-től a pozsonyi jogakadémia tanára volt, 1896-tól ismét Budapesten a magyar közigazgatási jog ny. rk. tanára, 1902. július 24-én ny. r. tanárrá nevezték ki. 1929. január 5-én bekövetkezett haláláig volt a magyar közjog és közigazgatási jog ny. r. tanára.
- Korányi Frigyes: 1891-től 1913. május 19-én bekövetkezett haláláig a főrendiház őfelsége által élethossziglan kinevezett tagja. A budapesti IE-n 1864-től az idegkórtan magántanára, 1866-tól 1908-ban történt nyugalomba vonulásáig a gyakorlati belgyógyászat ny.r. tanára, az I. számú belgyógyászati kóroda igazgatója. Az MTA 1.(1884) tagja.

- Krcsmárik János: Az 1901-06. évi országgyűlésen Szarvas város szabadelvű párti képviselője. Az 1901/02. tanévtől a mohamedán vallási intézmények (seriat-jog) magántanára volt a budapesti TE-n.
- Láng Lajos: 1878-tól a szakcsi kerület, 1881-től 1896-ig Pápa, 1896-tól 1901-ig a nagybányai kerület, majd 1902-től 1906-ig a csacai (Trencsén megye) kerület szabadelvű párti, 1910-től 1918. március 28-án bekövetkezett haláláig Debrecen I. kerületének munkapárti országgyűlési képviselője. Az 1877/78. tanévtől a nemzetgazdaságtan magántanára, 1882-től a statisztika és a közgazdaságtan ny. r. tanára a budapesti TE-n haláláig. Az MTA 1.(1883), r.(1893) tagja, 1896-tól 1898-ig a képviselőház második, 1898-ban - két hónapig - első alelnöke, 1902. május 5-től 1903. november 3-ig kereskedelemügyi miniszter.
- Lázár Pál: 1905-től 1910-ig a bácsalmási kerület függetlenségi párti képviselője. 1886-tól a mezőgazdasági géptan magán-, 1889-től rk., 1890-től r. tanára a Műegyetemen, 1889-től 1917-ig a Mezőgazdasági Géptani Tanszék vezetője.
- Lechner Ágost: 1893-tól 1901. február 27-én bekövetkezett haláláig őfelsége által élethossziglan kinevezett főrendiházi tag. 1861. decemberétől a pozsonyi jogakadémia rk., 1866. novemberétől r. tanára, 1869. szeptember 25-én nevezték ki a pesti TE-n a magyar közigazgatás és pénzügyi jog ny. r. tanárává. Haláláig az egyetem ny.r. tanára maradt.
- Lindner Gusztáv: 1869-70-ben Nagyszében Deák-párti, majd 1901-től Nagyszében II. kerületének pártonkívüli (már az előző ciklusban megválasztották itt egy időközi választáson!), 1905-től szabadelvű párti, az 1906-11. évi ciklusban ismét pártonkívüli képviselője. (Bár 1906-ban pártonkívüli programmal választották meg, ez év májusától az Alkotmánypártba lépett.) 1870-től

1879-ig a nagyszebeni jogakadémia igazgatója, 1879-től a kolozsvári TE ny.r. tanára volt.

- Lumnitzer Sándor: 1885-től 1892. január 30-i haláláig a főrendiház őfelsége által élethossziglan kinevezett tagja. Az 1868/69. tanévtől az "erőművi sértések" magán-, 1871/72-től az "erőszaki sértések" ny. rk., 1879/80-tól a gyakorlati sebészet ny. r. tanára, a II. sebészeti kóroda és műtőintézet igazgatója haláláig.
- Meltzl Oszkár: 1887-től 1901-ig Nagyszeben I. kerületének szabadelvű párti képviselője; 1875-től az intézmény 1887-es föloszlatásáig a nagyszebeni jogakadémián a nemzetgazdaságtan és a pénzügytan tanára.
- Molnár Antal: 1871-től 1878-ig, majd 1884-től 1902. január 6-i haláláig Szamosújvár szabadelvű párti képviselője; 1875/76-tól az 1879/80. tanévig a budapesti TE-n a politikai tudományok magántanára.
- Müller Kálmán: 1901. decemberétől Ferenc József által élethossziglan kinevezett főrendiházi tag; az 1875/76. tanévtől a hasbetegségek kór- és gyógytanának magán-, 1884-től címzetes ny. rk. tanára - haláláig - a budapesti TE-n.
- Nagy Ferenc: 1901-től 1906-ig (már az 1896-1901. évi ciklusban elnyert egy megüresedett mandátumot!) a vissói (Máramaros vármegye) kerület szabadelvű párti, 1906-tól 1910-ig alkotmánypárti, 1910-től 1918-ig a kaposvári kerület munkapárti képviselője, 1927-től 1928. szeptember 8-án bekövetkezett haláláig a PTE jogi kara által választott felsőházi tag. 1877/78-tól a váltó- és kereskedelmi jog magántanára a budapesti TE-n, 1979-80-ban a nagyváradi jogakadémia tanára, 1881. október 26-án a kolozsvári TE ny.r. tanárává, 1890. szeptember 6-án a budapesti TE-n a kereskedelmi és váltójog ny.r. tanárává nevezték ki. Rövid megszakításoktól eltekintve 1890-től ha-

láláig volt a budapesti TE ny.r. tanára. Az MTA 1.(1893) és r.(1903) tagja.

Nendtvich Károly: 1884-től 1887-ig a zurányi (Moson vármegye) kerület antiszemita párti képviselője; 1847-től a József Ipartanoda, majd a Műegyetem Kémia Tanszékének (1870-ig), 1870-től 1882-ben történt nyugalomba vonulásáig Általános Kémiai Tanszékének - 1861 és 1863 között Természetrajz és Árúismeret Tanszékének is - vezetője. Az MTA 1. (1845) és r.(1858) tagja.

Neumann Ármin: 1887-től 1905-ig a Háromszék megyei berecki kerület szabadelvű párti képviselője; az 1882/83. tanévtől a kereskedelmi jog magán-, 1889/90-től címzetes ny. rk. tanára haláláig (1909. január 31-ig) a budapesti TE-n.

Pauler Tivadar: 1871-től 1886. április 30-án bekövetkezett haláláig volt képviselő; 1838-tól 1847-ig a zágrábi, 1847-48-ban a győri jogakadémia tanára, 1848. július 11-én a pesti egyetem rendes tanárává nevezték ki, majd - rövid ideig tartó elbocsátása után - 1852. január 1-től haláláig a pesti TE-n a büntetőjog ny.r. tanára. Az MTA 1.(1845), r.(1858), ig.(1876) és t. (1885) tagja, vallás- és közoktatásügyi (1871. február 10.-1872. szeptember 4.) és igazságügyi (1872. szeptember 4.-1875. március 2. és 1878. június 30.-1886. április 30.) miniszter.

Pisztóry Mór: 1905. februárjától Kolozsvár I. kerületének új párti, 1906. májusától ugyanezen év július 13-án bekövetkezett haláláig függetlenségi párti képviselője. 1869-től a győri jogakadémia rk., 1972-től r. tanára, 1874-től a pozsonyi jogakadémián a statisztika és a közigazgatási jog tanára, 1891-től a kolozsvári TE-n a nemzetgazdaságtan és a pénzügytan ny.r. tanára.

- Plósz Sándor: 1895-től 1901-ig Baja szabadelvű párti, 1910-től 1918-ig a lugosi kerület munkapárti képviselője. 1872-től a kolozsvári TE-n a polgári törvénykezés, a váltó- és kereskedelmi jog, 1881-től 1924-ig a budapesti TE-n a polgári perrendtartás ny.r. tanára. Az MTA l.(1884), r.(1894), t.(1902) és ig.(1906) tagja, 1899. február 26-tól 1905. június 18-ig igazságügyminiszter.
- Pulszky Ágost: 1871-től a füleki, 1872-től 1887-ig a szécsényi, 1887-től 1896-ig a verbászi, 1896-tól 1901. szeptemberében bekövetkezett haláláig a szászkabányai (Krassó-Szörény vármegye) kerület képviselője. 1871-től 1875-ig Deák-párti, 1877-től 1884-ig ellenzéki, 1884 és 1887 között pártonkívüli, 1887-től haláláig szabadelvű párti programot képviselt. 1872/73-tól a jogbölcsezet magán-, 1875-től 1894-ig a jogbölcsezet és a jog- és államtudományi enciklopédia ny.r. tanára. Az MTA l.(1887) tagja.
- Roman Sándor: 1866-től 1887-ig a csékei kerület Deák-párti, majd szabadelvű párti képviselője. 1862-től a román nyelv és irodalom rk., 1880-tól ny.r. tanára a budapesti TE-n 1897. szeptember 27-i haláláig. A bukaresti Román Akadémia r. tagja.
- Rosner Ervin: 1877-től 1885-ig a főrendiház tagja, 1887-től 1892. januárjáig a szécsényi kerület szabadelvű párti képviselője. 1876-tól a nagyváradi jogakadémia rk., 1880-tól r. tanára az egyházjogból; képviselővé történt megválasztása után megvált a tanárságtól.
- Sághy Gyula: 1884-től 1887-ig a dunaszerdahelyi kerület mérsékelt ellenzéki, 1892-től 1916-ig a somorjai kerület képviselője 1892-től 1899-ig nemzeti párti, 1899-től 1903-ig szabadelvű párti, 1903-tól ismét nemzeti párti, 1905-től függetlenségi (Kossuth) párti programmal. 1868-69-ben a győri jogakadémián

a római jog tanára, az 1869/70. tanévtől az osztrák polgári jog ny.rk., 1872-től 1914. augusztus 31-én történt nyugalomba vonulásáig ny.r. tanára a budapesti TE-n. 1873/74-től 1914-ig az egyházi és a római jog jogosított tanára volt.

Siegescu József: 1910-től 1918-ig az oravicai kerület munkapárti képviselője. 1910-től a román nyelv és irodalom ny.rk., 1911. július 8-tól 1927. augusztus 31-i nyugalomba vonulásáig ny.r. tanára a budapesti TE-n.

Stoczek József: 1885-től 1890. május 11-én bekövetkezett haláláig a főrendiház Ferenc József által élethossziglan kinevezett tagja; a Műegyetemen 1847-től 1867-ig a Természettan, 1867-től haláláig a Technikai Fizika Tanszék vezetője. Az MTA l. (1858), r.(1860), ig.(1872) tagja, 1886-től 1889-ig alelnöke.

Szilágyi Dezső: 1871-től 1878-ig Gyulafehérvár, 1878-tól 1887-ig Budapest józsefvárosi kerülete, 1887-től 1896-ig Pozsony I. kerületének képviselője Deák-párti, majd szabadelvű párti, 1877-től egyesült ellenzéki, 1886-tól pártonkívüli programmal.

Than Károly: 1892-től öfelsége által élethossziglan kinevezett főrendiházi tag 1908. július 5-én bekövetkezett haláláig. 1862. július 18-tól haláláig volt a vegytan (kémia) ny.r. tanára a budapesti TE-n. Az MTA l.(1860), r.(1870), ig.(1876) tagja, 1907-08-ban másodelnöke.

Wekerle Sándor: 1886-tól a bobrói, 1887-től 1896-ig a nagybányai kerület szabadelvű párti képviselője, 1896-tól 1906-ig a közigazgatási bíróság elnökeként hivatalból a főrendiház tagja, ezt követően 1910-ig Temesvár szabadelvű párti képviselője. Az 1877/78. tanévtől 1886-ban történt képviselővé választásáig a pénzügyi törvényisme magántanára

a budapesti TE-n. Az MTA ig.(1914) és t. (1918) tagja, 1887-től 1918-ig számos miniszteri tisztség betöltője, 1892. november 17-től 1895. január 14-ig, 1906. április 8-tól 1910. január 17-ig, valamint 1917. augusztus 20-tól 1918. október 30-ig miniszterelnök.

Wlassics Gyula: 1892-től 1905-ig a csáktornyai kerület szabadelvű párti, 1905-06-ban Pécs alkotmánypárti képviselője, 1906. áprilisától mint a közigazgatási bíróság elnöke a főrendiház tagja 1918-ig. 1927-től 1933. januárjáig ugyancsak a közigazgatási bíróság elnökeként, ezt követően 1937. március 30-i haláláig a kormányzó által élethossziglan kinevezett személyként a felsőház tagja, 1918. június 21-től 1918. november 16-ig a főrendiház, 1927. január 31-től 1935. március 8-ig a felsőház elnöke. 1890-től 1895-ig a büntetőjog és eljárás, 1903-tól 1906-ig a magyar büntetőjog és a bűnvádi perjog ny.r. tanára volt a budapesti TE-n. Az MTA l.(1886), r.(1892) és t.(1919) tagja, 1895. január 15-től 1903. november 3-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.

1920-1944

- Andreetti Károly: 1931-től 1935-ig a váli kerület egységespárti képviselője, 1939 és 1944 között a Képzőművészeti Főiskola által választott felsőházi tag; 1919-től 1942-ig az építészet magántanára a Képzőművészeti Főiskolán.
- Bakay Lajos: Az 1939-1944. évi országgyűlésen a PPTÉ orvosi Kara által választott felsőházi tag; 1911/12-től a budapesti egyetemen a sebészeti műtétan magántanára, 1914. január 19-től a pozsonyi Erzsébet TE ny. r. tanára, 1924-től a pécsi Erzsébet TE, 1926 júliusától a PPTÉ ny. r. tanára, 1946. március 22-én állásvesztésre ítélték.
- Balás Károly: Az 1939. évi választásokon MÉP programmal Nógrád-Hont megyében választották meg, az 1939-1944. évi országgyűlésen a közoktatásügyi bizottság elnöke volt; 1906-tól 1914-ig a kassai jogakadémián a nemzetgazdaságtan, a pénzügytan és a pénzügyi jog tanára, 1908. november 11-én a budapesti TE-en a nemzetgazdaságtan magántanára, 1914-től a pozsonyi, 1918. augusztus 24-től a budapesti TE ny. r. tanára. MTA 1. tag 1929-től 1949-ig.
- Berecz János: 1933-ban a szegedi TE választotta a felsőházba; 1927-ben a szülészeti műtétan magántanára a PPTÉ-n, 1927. október 11-én a szegedi TE ny. r. tanárává nevezték ki, itt volt intézetvezető 1938. október 6-án bekövetkezett haláláig.
- Bernát István: Az 1906-1911. évi országgyűlésen a rimaszombati kerület képviselője volt, 1927-től 1933-ig pedig az Országos Mezőgazdasági Kamara által választott felsőházi tag; a budapesti TE Közgazdaságtudományi Karára 1919. december 30-án

nevezték ki az agrárpolitika ny. r. tanárává, a tb. ny. r. tanári cím adományozásával 1925. június 12-én vonult nyugdíjba; 1906-tól az MTA 1. 1927-től r. tagja.

Bernolák Nándor: Az 1920-1922. évi nemzetgyűlésbe Debrecen III. választókerületének KNEP-programjával került be; 1908-tól a kassai jogakadémián a büntetőjog és a jogbölcsélet tanára, az 1910/11. tanévtől a budapesti TE-n a magyar büntetőjog magántanára, 1914-től képviselővé történt megválasztásáig a debreceni TE-n a büntetőjog és a bűnvádi eljárási jog ny. r. tanára. 1921. április 14-től 1922. június 16-ig népjóléti és munkaügyi miniszter.

Bittera Miklós: 1938 és 1944 között Győr-Moson és Pozsony vármegye választotta felsőházi tag; 1914-től a kolozsvári gazdasági akadémia tanársegéde, 1921-től a magyaróvári gazdasági akadémia rk., 1923-tól r. tanára, 1927. február 26-án a budapesti TE Közgazdaságtudományi Karán kiegészítették magántanárrá, de továbbra is a mosonmagyaróvári akadémia növénytermesztési tanszékének tanára maradt; 1937-től a műegyetem c. ny. rk. tanára.

Bleyer Jakab: Az 1920-1922. évi nemzetgyűlésben a szentgottárdi kerületet képviselte KNEP-programmal, 1926-ban a villányi kerület egységespárti programmal választotta képviselőjévé. A következő választáson, 1931-ben is a villányi kerület választotta meg, szintén egységespárti programmal. 1933. december 5-én bekövetkezett haláláig volt a képviselőház tagja. 1905-től a budapesti TE magántanára, 1908 augusztus 25-től a kolozsvári, 1911. április 30-tól a budapesti TE-n a német irodalomtörténet ny. r. tanára. 1919. augusztus 15-től 1920. december 16-ig a nemzeti kisebbségek

tárca nélküli minisztere, s emiatt lemondott tanári állásáról, 1921 március 15-től haláláig ismét a PPTÉ ny. r. tanára.

Bud János: 1925 decemberében az időközi választásokon egységespárti programmal lett a rétsági kerület képviselője, 1926 decemberében, 1931 júniusában Békéscsaba választotta egységespárti képviselőjévé, az 1935-1940. évi országgyűlésen újra Békéscsabát képviselte NEP-programmal, ebben a ciklusban az országgyűlés pénzügyi bizottságának elnöke volt. 1913/14-től a budapesti TE-n a statisztika magántanára, 1920-tól 1948-ig a Műegyetem gazdaságpolitikai tanszékének vezetője ny. r. tanárként. 1922 október 17-től több tárca nélküli miniszteri posztot is betöltött, 1924. november 15. és 1928. szeptember 5. között pénzügyminiszter, 1919. augusztus 31-től 1931. augusztus 24-ig kereskedelemügyi miniszter volt. 1922 októberében elhagyott tanszékét ezért 1931-ben foglalta el újra.

Concha Győző: 1927-től 1933. április 10-én bekövetkezett haláláig a kormányzó által élethossziglan kinevezett felsőházi tag; 1872. október 5-től a kolozsvári egyetem ny. rk., 1874. január 23-tól ny. r. tanára, 1892. július 11-én nevezték ki a budapesti TE-re ny. r. tanárnak, 1928. augusztus 31-én vonult nyugalomba; az MTA 1.(1886), r.(1900), ig.(1914) és t.(1931) tagja.

Cotel Ernő: 1937-től 1944-ig a Műegyetem bányakohó- és erdőmérnöki karának felsőházba választott képviselője; 1923-tól a soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola vaskohászati tanszékének r. tanára, a főiskola Műegyetembe olvadásától (1934) 1945-ig a Műegyetem vaskohászati tanszékének vezetője; 1945-től 1949-ig az MTA 1. tagja.

Czettler Jenő: Az első nemzetgyűlésbe (1920-1922) a jászjákóhalmi kerületből került be kisgazdapárti programmal, az 1922-1927. évi nemzetgyűlésbe ugyan-

ebből a kerületből pártonkívüli programmal jutott be, akárcsak 1926-ban és 1931-ben - utóbbi alkalmakkor már keresztény kisgazdapárti (egységspárti) programmal. 1928 januárjától 1935 márciusáig a Ház egyik alelnöke volt. 1939-től 1944-ig a kormányzó által élethossziglan kinevezett felsőházi tag volt. 1918. június 1-én habilitálták a budapesti TE-n magántanárrá szociálpolitikából, 1919. december 30-án az egyetem Közgazdaságtudományi Karán ny. r. tanárrá nevezték ki. 1925. október 1-től az agrárpolitikai és gazdaságtörténeti tanszék vezetője volt. 1905 és 1920 között az Állatorvosi Főiskola agrárgazdasági tanszékének előadótanára volt; 1922-től 1949-ig az MTA 1. tagja.

Csilléry András: 1922-ben majd 1926-ban Budapest II. kerületének képviselőjévé választották meg KNEP, majd Keresztény Gazdasági és Szociális Párti programmal; 1928-ban lemondott képviselői tisztéről, 1932-től 1936-ig ismét a Ház tagja volt Keresztény Gazdasági és Szociális párti képviselőként, az 1939-1944. évi országgyűlésen MÉP programmal nyert mandátumot a budai kerületben. 1921-ben és 1924-től a debreceni TE-n fogászati szakelőadó, 1940-től ugyanitt a stomatológia ny. r. tanára, 1944/45 első félévében a Németországba menekült egyetem Orvostudományi Karának dékánjaként, mint nyilas kormánybiztos szervezett "rövidített tanfolyamokat". 1919. augusztus 15-től 1919. november 24-ig a népegészségügyi minisztérium vezetője volt.

Dohnányi Ernő: 1940-től a Zeneművészeti Főiskola választotta felsőházi tag; 1916-tól 1920-ig a Zeneakadémia tanára, 1928-tól 1943-ig ugyanitt a zeneszerzés és a zongoraosztály professzora.

- Domanovszky Sándor: 1935-től a PTE Bölcsészettudományi Karának képviselője a felsőházban; az 1908/1909. tanévtől az Árpád-kori magyar történelem magántanára a budapesti TE-n, ahol 1914. július 16-án nevezték ki a művelődéstörténet ny. r. tanárává, 1948. április 1-i nyugalomba vonulásáig volt a művelődéstörténeti tanszék vezetője; 1915-től l., 1926-tól r., 1933-tól ig., 1940 és 1949 között t. tagja volt az MTA-nak.
- Erődi-Harrach Béla: Az 1920-22. évi és az 1922-27. évi nemzetgyűlésben a szalárdi kerület képviselője volt kisközgazda-, majd egységspárti programmal, az 1927-32. évi országgyűlésen ugyanezt a kerületet képviselte szintén egységspárti programmal; 1904-től a kolozsvári Kereskedelmi Akadémián a közgazdaság- és pénzügytan tanára volt, 1919. december 30-án nevezték ki a budapesti TE Közgazdaságtudományi Karának ny. r. tanárává, 1934-től 1948-ig a Műegyetem közgazdaságtan és szociálpolitikai tanszékének vezetője volt.
- Fabinyi Tihamér: 1931-től a kiskundorozsmai kerület egységspárti, 1935-től Pécs NEP képviselője, 1938 márciusában a kormányzó élethossziglani felsőházi taggá nevezte ki; 1924. november 27-én habilitálták polgári törvénykezési jogból a PTE-n, melynek Jog- és Államtudományi Karán 1940. április 20-án ny. rk. tanári címet nyert; 1940-től 1945-ig az MTA ig. tagja; 1932. október 1-től 1935. március 4-ig kereskedelemügyi, 1935. január 6-tól 1938. március 9-ig pedig pénzügyminiszter volt.
- Fekete Zoltán: 1928-tól 1937-ig felsőházi tag, 1934-ig a soproni Bányászati és Erdészeti Főiskola, majd a Főiskola Műegyetembe olvadásától a Műegyetem Bánya-, Kohó-

és Erdőmérnöki Karának képviselőjeként; 1911-től a selmeci akadémia rk., 1918-tól r. tanára, majd soproni főiskolai tanár, 1934-től a Műegyetem soproni Erdőmérnöki Osztályán az Erdőrendezéstani Tanszék vezetője 1946-os nyugalomba vonulásáig; 1941-től az MTA 1. tagja.

Fellner Frigyes: 1938-tól 1944-ig a Műegyetem Közgazdaságtudományi Karának felsőházi képviselője; 1902. november 26-án habilitáltak a budapesti TE jogi karán az agrárpolitika magántanárává, ugyanitt 1914. június 17-én ny. rk. tanári címmel tüntették ki, 1919. december 30-án pedig a budapesti TE Közgazdaságtudományi Karának ny. r. tanárává nevezték ki, 1934-től a Műegyetem Közgazdaságtudományi Karán a Közgazdasági politika és pénzügytan tanszék vezetője (1942-ig). 1944. március 19-én elhurcolták a németek, a mauthauseni koncentrációs táborban halt éhen.

Ferdinandy Gyula: Az 1920-22. évi nemzetgyűlésen a gargócbogdányi kerületet képviselte kisgazdapárti programmal; 1912-től a kassai, 1919-től a miskolci jogakadémia közigazgatásjogi tanára, az 1916/17. tanévben a budapesti TE-n magántanárrá képesítették közigazgatási jogból.

Finkey Ferenc: 1935 és 1940 között koronaügyészként hivatalból a felsőház tagja; 1893-tól a sárospataki református jogakadémián a büntetőjog és a jogbölcselet helyettes, 1894-től r. tanára, 1912. április 12-től a kolozsvári TE-n a büntetőeljárás ny. r. tanára, 1915 szeptember 8-tól a pozsonyi TE-n a büntetőjog és bűnvádi eljárási jog ny. r. tanára 1921 szeptemberéig, ezután a szegedi TE büntető perjogi tanszékének vezetője 1923 június végéig, majd ugyanitt tb. ny. r. tanár; az MTA 1. (1908), r. (1929) és t. (1938) tagja, a felsőházban a kérvényi bizottság elnöke volt.

- Gerlóczy Zsigmond: 1927-től 1931-ig az Országos Orvosszövetség jelöltjei közül a kormányzó által a felsőházba kinevezett tag; az 1899/1900. tanévtől a budapesti TE magántanára a "hevenyes fertőző betegségek kór- és gyógytanából", 1912/13-tól 1937-ben bekövetkezett haláláig ugyanennek az egyetemnek c. ny. rk. tanára.
- Gesztelyi-Nagy László: Az 1939-44. évi országgyűlésen a kiskörösi kerület MÉP-párti országgyűlési képviselője, a Műegyetem magántanára.
- Groffits Gábor: 1935-től 1944-ig a gazdasági akadémiák képviselője a felsőházban; 1908-tól a keszthelyi Akadémia Műszaki Tanszékének vezetője rk. tanárként, 1920-ban műegyetemi magántanárrá habilitálták, 1930-tól a magyaróvári gazdasági akadémia igazgatója, 1946-tól 1949-es nyugalomba vonulásáig az Agrártudományi Egyetem ny. r. tanára.
- Hermann (Herman) Miksa: Az első és a második nemzetgyűlésben a sajoszentpéteri kerület képviselője KNEP-, majd egységespárti-programmal, az 1927-1932. és az 1931-1936. évi országgyűléseken a soproni kerület küldötte szintén egységespárti programmal; 1899-től a selmeci akadémia rk., 1900-tól r. tanára, a Műegyetemen 1911-től 1934-ig a III. sz. Gépszerkezettani Tanszék, majd 1934-től 1939-ig a II. sz. Gépszerkezettani Tanszék vezetője. 1926. október 15-től 1929. augusztus 31-ig kereskedelemügyi miniszter.
- Hoor Károly: 1927-ben a PPTÉ orvosi karának választottjaként volt rövid ideig a felsőház tagja (1927. december 15-én hunyt el). Az 1890/91. tanévtől a budapesti TE magántanára a szemfénytörési és alkalmazkodási rendellenességek témaköréből, 1894. augusztus 13-

tól a kolozsvári, 1908. június 18-tól a budapesti TE ny. r. tanára, 1927-ben bekövetkezett haláláig a II. sz. szemklinika igazgatója.

Hubay Jenő: 1927-től 1937-es haláláig a felsőház Zeneművészeti Főiskola által delegált tagja; 1886-tól a Zeneakadémia hegedű tanszékének tanára, 1919-től 1934-ig igazgatója (1920-tól főigazgatója), majd lemondása után örökös elnöke.

Hutyra Ferenc: 1927-től 1934-ben bekövetkezett haláláig a felsőházban az Állatorvosi Főiskola képviselője; az Állatorvosi Főiskolán a kórbonctan (1887), a törvényszéki állatorvostan (1886-1933) és a hússzemle (1887-1906) előadója, a Belgyógyászati Klinika (1888-1900) és a Járványtani Intézet (1900-1933) igazgatója, 1897-től 1899-ig az Állatorvosi Akadémia, 1899-től 1930-ig az Állatorvosi Főiskola igazgatója, illetve rektora. 1910: l., 1921: r. MTA-tag.

Hüttl Dezső: 1931-től 1940-ig a felsőház tagja a Műegyetem képviselőjeként. A Műegyetemen a Száraz Mű- és Díszépítéstani (1913-1917), majd az Újkori Építéstani Tanszék (1917-1940) vezetője volt; 1931-től az MTA l. tagja.

Hüttl Hümér: 1932-től 1937-ig a kormányzó által a Magyar Orvostársaság jelöltjei közül kinevezett felsőházi tag; az 1902/03. tanévtől a sebgyógyítás magántanára a budapesti TE-en, 1917-től 1940-ben bekövetkezett haláláig ugyanitt c. rk. tanár.

Hüttl Tivadar: 1939-től 1944-ig a debreceni TE felsőházba választott képviselője; 1921-től magántanár, 1922-től ny. r. tanár a debreceni TE-n, 1944-ig a sebészeti klinika vezetője.

Illés József: 1913-tól 1917-es, mandátumáról való lemondásáig a huszti kerület munkapárti képviselője volt, 1918. június 22-én a szászsebesi kerület választotta képviselőjévé, 1922-től 1935-ig a nagykarolyi kerület egységspárti, az 1935-40. évi országgyűlés-

sen a gávai kerület NEP képviselője, utóbbi ciklusban a képviselőház közoktatásügyi bizottságának elnöke; 1902. június 16-tól a magyar alkotmány- és jogtörténet magán-, 1914-től rk., 1917. június 1-től pedig r. tanára a budapesti TE-n; az MTA l. (1915), majd r. (1936) tagja.

Ilosvay Lajos: 1927-től 1936-ban bekövetkezett haláláig az MTA egyik választott képviselője a felsőházban; a Műegyetemen 1882-ben a kémia rk., 1883-tól ny. r. tanára, 1883-tól 1936-ig az Általános Kémiai Tanszék vezetője. Az MTA l. (1891), r. (1905), ig. (1919) és t. (1928) tagja.

Imre József: 1927-től 1930-ig a felsőház városi törvényhatóságok (Hódmezővásárhely) által választott tagja; 1909. április 23-tól a kolozsvári TE ny. r. tanára, 1920-ig Kolozsvárott, majd 1921-től a jogutód szegedi TE-n tevékenykedett 1924-es nyugalomba vonulásáig.

Kenéz Béla: Az első és a második nemzetgyűlésben is a szolnoki kerületet képviselte (1920-tól 1926-ig) disszidens, majd egységespárti programmal, 1927-től 1939-ig ugyanennek a kerületnek egységespárti (1935-ig), majd NEP képviselője, különböző képviselőházi bizottságok elnöke. 1906-tól a budapesti TE-n a statisztika magán-, 1907-től Kolozsvárott rk., 1909-től r. tanára, 1917-től 1946-ig a budapesti TE ny. r. tanára; 1924-től az MTA l. tagja, 1931. augusztus 24-től 1932. október 1-ig kereskedelemügyi miniszter.

Korányi Sándor: A felsőház megalakításától, 1927-től a kormányzó által élethossziglan kinevezett felsőházi tag 1944-ig. 1893-tól az ideggyógyászat magán-, 1900-tól rk. tanára a budapesti TE-n, 1908-tól a belgyógyászat ny. r. tanára, a III. sz. belgyógyászati klinika igazgatója 1936. június 30-i nyugalomba vonulásáig. Az MTA t. (1935), majd ig. (1937) tagja.

- Kornis Gyula: 1930-tól 1939-ig az országgyűlés képviselőházának a váci kerületből delegált tagja egységespárti, 1935-től NEP programmal, 1935-től az országgyűlés képviselőházának alelnöke. 1914. június 10-én habilitálták a "szellemi tudományok logikájából" magántanárrá a budapesti TE-n, 1914. augusztus 26-án a pozsonyi egyetem rk., 1916. május 21-én r. tanárává nevezték ki, 1920. október 30-tól 1947-ig a PPTÉ-n a filozófia ny. r. és a pedagógia jogosított tanára. Az MTA I. (1916), r. (1928), ig. (1934) és t. (1941) tagja, 1945. májusától 1946. augusztusáig az Akadémia elnöke.
- Kossalka János: 1927-től 1935-ig a budapesti I. kerület lajstromos képviselője a képviselőházban; 1906-ban a Műegyetem magántanárává avatták, 1916-tól 1920-ig ugyanitt a Hídépítéstani Tanszék, majd 1920-tól 1940-ig az I. Hídépítéstani Tanszék vezetője.
- Kovarcz Emil: 1939-40-ben a képviselőház tagja, a budapesti I. kerületből nyilaskeresztes párti programmal. Mivel részese volt a Dohány utcai zsinagóga elleni merényletnek, mentelmi jogát fölfüggesztették és 1941-ben el is ítélték. A büntetés elől Németországba szökött, ahonnan a nyilas hatalomátvétel után tért csak haza. 1931-től 1938-ig a Ludovika Akadémia tanára volt; 1944. október 16-tól 1945. március 28-ig tárca nélküli miniszter a nemzet totalis mozgósítására és harcba állítására.
- Kun Béla: 1927-től 1929-ig Debrecen város törvényhatósága által választott felsőházi tag; 1897-től a máramarosszigeti, 1905-től a debreceni református jogakadémia tanára, 1914-től 1944-ig a debreceni TE ny. r. tanára az egyházjogból.
- Laky Dezső: Az 1939-1944. évi országgyűlésen a csurgói kerület MÉP képviselője; 1918-ban Pozsonyban habilitálták a népességi statisztikából, 1921. szeptember 22-től 1926-ig a statisztika ny. r. tanára a szegedi TE-n,

majd az Alkalmazott Közgazdaságtani és Statisztikai (1926-1940 és 1942-1948), valamint a Magyar Közigazgatási Jogi Tanszék (1933-1940 és 1942-1948) vezetője a Műegyetemen, 1940. december 17-től 1941. szeptember 15-ig tárca nélküli miniszter az ország közellátásának vezetésére; az MTA I. (1926) és r.

(1946-49), 1950-től pedig tanácskozó tagja.

Lenhossék Mihály: 1927 decemberétől 1932-ig a PTE orvosi karának felsőházi képviselője; 1888. október 6-án a budapesti TE magántanára anatómiából, 1899. december 23-tól 1933. augusztus 31-i nyugalomba vonulásáig az anatómia ny. r. tanára a PTE-n. Az MTA I. (1897), r, (1903), ig, (1933) és t. (1934) tagja.

Lers Vilmos: Az 1922-26. évi nemzetgyűlés képviselőházának tagja, a szepsi kerület képviselőjeként. 1905-től a budapesti TE magántanára a nemzetközi jogból, 1915-től képviselővé választásáig a nemzetközi jog c. ny. rk. tanára.

Lyka Károly: 1927-től 1933-ig a Képzőművészeti Főiskola felsőházba választott képviselője; 1914-től a Főiskola tanára, 1936-ban vonult nyugalomba.

Marek József: 1934-35-ben a Műegyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Karának felsőházi képviselője; 1897. áprilisának közepétől az Állatorvosi Főiskola Belorvostani tanszékének adjunktusa, 1901. január 31-től ny. r. tanára, 1934-ben a Műegyetembe olvadt Állatorvosi Osztály ny. r. tanárává nevezték ki, 1935. szeptember 1-én vonult nyugalomba. Az MTA I. (1918), r. (1938), ig. (1940), t. (1942) tagja.

Matolcsy Tamás: Az 1939-44. évi országgyűlésen a monori kerület nyilaskeresztes párti képviselője; megválasztásakor Verebély professzor mellett tanársegéd a PTE-n, ahol 1940. január 18-án képesítették magántanárrá a "mozgásrendszer sebészete" tárgykörből.

- Menyhárt Gáspár: 1929-től 1933-ig a szegedi TE felsőházba választott képviselője; 1889-ben képesítették magántanárrá Kolozsvárott a magyar magánjogból, 1911. december 29-én itt nevezték ki ny. r. tanárrá, 1921-től 1939. február 1-én történt nyugalmba vonulásáig a szegedi TE ny. r. tanára a "részszerű (ausztriai) magánjogból" (1921-1928), majd a magyar magánjogból (1928-1939). Az MTA 1. tagja (1937).
- Mihalovics (Mihalovits) János: A soproni Bányászati és Erdészeti Főiskola választotta felsőházi tag 1927-ben; 1911-től Selmecbányán, majd Sopronban, a soproni főiskola Műegyetembe olvadásától a Műegyetemen a Bányajogi tanszék vezetője 1939. január 3-án bekövetkezett haláláig.
- Négyesy László: Az 1920-22. évi nemzetgyűlésben a szentesi kerület kisgazdapárti képviselője; az 1903/04. tanévtől a budapesti TE magántanára az irodalmi segédtudományok tárgyköréből, 1911. február 19-től ugyanitt a magyar irodalomtörténet, majd 1923-tól 1932-ig az esztétika ny. r. tanára. Az MTA 1. (1896), r. (1918), t. (1931) tagja.
- Neuberger Ferenc: Az 1922-26. évi nemzetgyűlés egységspárti képviselője a nezsideri kerületből; 1910-ben került gyakorlótanárként a magyaróvári gazdasági akadémiára, ahol képviselősege idején a természetrajz-szak r. tanára volt.
- Nékám Lajos: A PPTÉ orvosi karának felsőházi képviselője 1935-től 1939-ig; a budapesti TE-n a bőr- és nemikórtan magántanára 1898-tól, c. rk. tanára 1906-tól, ny. r. tanára 1910. május 26-tól. 1938. június 30-án vonult nyugalmba.
- Papp (Pap) József: A felsőház megalakulásától (1927) 1942. szeptember 13-ig volt az Ügyvédi Kamara felsőházi képviselője. Az 1898/99. tanévtől a budapesti TE-en a magyar polgári perrendtartás

magántanára, 1903. augusztus 22-től haláláig ny. rk. tanári címmel és jelleggel fölruházott magántanára volt.

- Pekár Mihály: A pécsi TE felsőházi képviselője 1927. januárjától 1942. október 29-én bekövetkezett haláláig. 1915-ben a budapesti TE magántanára, 1918. április 3-tól a kísérleti élettan ny. r. tanára a pozsonyi TE-n, ahonnan a menekülő egyetemmel Budapestre, majd Pécsre költözött. 1922. január 4-én az élettan tanárává nevezték ki, 1942-ben, nem sokkal halála előtt vonult nyugalomba.
- Petz Gedeon: 1927-től 1934-ig a PPTÉ bölcsészeti karának felsőházi képviselője; az 1887/88. tanévtől a budapesti TE magántanára, 1896. augusztus 28-tól ny. rk., 1904-től 1934. július 1-i nyugalomba vonulásáig ny. r. tanára a német nyelvészetből. Az MTA 1. (1895), r. (1920), t. (1934) tagja.
- Pogány Béla: 1939-től 1943. december 23-án bekövetkezett haláláig a Műegyetem gépész- és vegyészmérnöki karának felsőházi képviselője. 1918-tól a kísérleti fizika ny. rk. tanára Kolozsvárott, majd 1920-tól a Budapestre menekült egyetem ny. r. tanára. 1921 őszén került Szegedre, 1923-tól 1932-ig a kísérleti fizika, 1932 és 1943 között a technikai fizika ny. r. tanára a Műegyetemen. Az MTA 1. (1918), r. (1931) tagja.
- Pokoly József: A debreceni egyetem felsőházba delegált képviselője 1927-től 1930-ig. 1895-től a kolozsvári teológiai akadémián az egyháztörténet és az egyházjog tanára, 1912-től a debreceni Református Kollégium bölcsészeti tanszakának egyetemes történeti tanára, 1914-től a debreceni egyetemen szintén az egyetemes történet, majd 1922-től a hittudományi karon az egyháztörténet tanára. 1930-ban vonult nyugalomba.

- Pröhle Vilmos: Az 1920-22. évi nemzetgyűlésben Debrecen II. kerületének pártonkívüli képviselője; 1908-tól a kolozsvári TE magántanára majd ny. rk. tanára (1918), 1919. október 11-től a japáni és török nyelv és irodalom ny. r. tanára a debreceni TE-n, majd 1923. szeptember 28-tól 1942. augusztus 31-én történt nyugalomba vonulásáig a PTE-n a keletázsiai nyelvek és irodalmak ny. r. tanára.
- Réti István: 1934-től 1939-ig a Képzőművészeti Főiskola választotta felsőházi tag; 1913-tól a Főiskola óraadó, 1923-tól r. tanára, 1938-ban vonult nyugalomba.
- Ruffy-Vargha Kálmán: 1928-tól 1935-ig a gazdasági akadémiák által választott felsőházi tag. 1900-tól a kassai gazdasági akadémia, 1920-tól a debreceni igazgatója, 1935-ben vonult nyugalomba.
- Schimanek Emil: 1934-től 1937-ig a Műegyetem felsőházba választott képviselője; 1900 és 1944 között az I. számú Gépszerkezettani tanszék vezetője.
- Somogyi Ferenc: Az 1939-44. évi országgyűlés képviselőházának pécsi, MÉP programmal induló tagja. A pécsi TE 1937-ben képesítette magántanárrá.
- Söpkéz Sándor: Már 1910-től 1918. novemberéig is a parlament tagja volt a vajdahunyadi kerület munkapárti képviselőjeként, 1927. áprilisában pedig Ényingen egységpárti programmal választották a Házba. Az 1931-36. évi országgyűlésen a gyömrői kerületet képviselte, szintén egységpárti programmal. 1899-ben lett műegyetemi magántanár, 1908-tól 1937-ig a Műegyetemen a II. elektrotechnikai tanszék vezetőjeként működött.
- Szabó Gusztáv: Az 1939-44. évi országgyűlésen Tataóvárost képviselte MÉP-programmal. Már 1900-tól tanársegéd, majd adjunktus volt a Műegyetemen, ahol 1918-tól 1951-ig a Mezőgazdasági Géptan Tanszék, 1951-52-ben a Vasúti Géptan Tanszék ny. r. tanára volt.

- Szabó Zoltán: Az 1939-44. évi ciklusban Zemplén vármegye MÉP-képviselőjeként került a Házba, a sárospataki református teológiai akadémia tanára volt. 1934-ben az ő vezetésével indultak a főiskolai munkatáborok.
- Szádeczky-Kardoss Lajos: Az első nemzetgyűlésben (1920-22. évin) Hódmezővásárhely II. választókerületének KNEP-programmal megválasztott képviselője volt. 1883-ban képesítették a budapesti TE bölcsészeti karának magántanárává a "magyar történelem XVI. és XVII. századbeli részéből", 1891. augusztus 12-től a kolozsvári TE-n a hazai történelem ny. r. tanára, majd 1921-től 1929-ig Szegeden a magyar történelmi tanszék vezetője. Az MTA I. (1888), majd r. (1909) tagja.
- Szalóky-Navratil Dezső: A gyakran csak Navratil Dezsőként szereplő orvos 1931-ben a törökbálinti kerület egységspárti programjával került a képviselőházba, csak e ciklusban (1936-ig) volt a Parlament tagja. 1910. július 20-án képesítették a budapesti TE magántanárává az orr- és gégesebészetből. 1942-ben bekövetkezett haláláig volt az egyetem orvoskarának magántanára.
- Szarvasy Imre: 1927-től 1934-ig a Műegyetem felsőházi képviselője. 1900-ban a Műegyetem magán-, 1902-ben rk. tanára, 1905-től 1941-ig ny. r. tanárként az Elektrokémiai Tanszék vezetője. Az MTA I. (1910), majd r. (1922) tagja.
- Szász Lajos: 1939-ben MÉP-programmal Kecskemétről került a képviselőházba. 1933. november 27-én habilitálták a PPE jog- és államtudományi karának magántanárává a költségvetési és zárszámadási jogból, 1940. március 23-án ny. rk. tanári címet nyert. Közellátási

tárca nélküli (1942. október 19.-1944. március 22.), iparügyi (1944. március 22.-augusztus 29.), majd kereskedelem- és közlekedésügyi (1944. október 16.-1945. március 28.) miniszter volt, 1944. novemberétől 1945. márciusáig a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöke. 1946. augusztus 24-én háborús bűnösként végezték ki.

Szent-Györgyi Albert: 1939-től 1941-ig a szegedi TE képviselője a felsőházban. 1928. október 1-től a szegedi TE ny. r. tanára, 1945-ig az Orvosi Vegytani Intézet vezetője, 1945-től 1948-ig a budapesti TE ny. r. tanára. Az MTA 1. (1934), r. (1937), t. (1945) tagja, 1946 és 1948 között másodelnöke. 1937-ben orvosi Nobel-díjat kapott.

Szily Kálmán: 1927-től 1930-ig a Műegyetem felsőházi képviselője. 1901-től a Műegyetem magán-, 1906-től rk. tanára, 1913-tól 1933-ig és 1942-1945 között ny. r. tanárként a III. számú Mechanikai Tanszék vezetője. (Közben 1933-tól 1942-ig államtitkár volt!) 1920-tól 1948-as kizárásáig az MTA 1. tagja.

Szinnyei József: A felsőház megalakulásától 1943. április 14-én történt haláláig az MTA felsőházi képviselője. 1883-ban lett a finn nyelv és irodalom magántanára a budapesti TE-n, 1886-tól a kolozsvári TE-n a magyar nyelvtudomány és irodalomtörténet ny. rk., 1888-tól ny. r. tanára. 1893-ban a budapesti TE-n is ny. r. tanárrá nevezték ki az altáji (később: ural-altáji) összehasonlító nyelvészetből. A PTE tanáraként 1928. szeptember 1-én vonult nyugalomba. Az MTA 1. (1884), r. (1896) és ig. (1922) tagja.

Teleki Pál: 1905-től 1911-ig a somkuti kerület képviselője volt disszidens, illetve alkotmánypárti programmal. 1920-tól 1934-ig a szegedi I. kerület képviselője volt disszidens (1920-22), majd pártonkívüli programmal.

1934-től 1938-ig a Műegyetem Közgazdaságtudományi Karának felsőházba választott képviselője, 1939-től a szegedi kerület MÉP-programmal bejutott képviselője a képviselőházban. 1919. december 19-én nevezték ki a budapesti TE-n alapított Közgazdaságtudományi Karon a gazdasági földrajz ny. r. tanárává, a Kar-nak a Műegyetembe olvadásától volt műegyetemi ny. r. tanár. Az MTA I. (1913), II. (1922) és III. (1925) tagja, 1919. júniusától többféle miniszteri cím birtokosa, 1920. július 19-től 1921. április 14-ig és 1939. február 16-tól 1941. április 3-án bekövetkezett haláláig Magyarország miniszterelnöke volt.

Tomcsányi Móric: 1928-tól 1944-ig a PTE jogi karának felsőházba választott képviselője; az 1906/07. tanévtől a budapesti TE magántanára a magyar közigazgatási jog témaköréből, 1922. augusztus 26-án nevezték ki ugyanitt ny. r. tanárrá. 1945. július 14-én vonult nyugalomba. Az MTA I. (1928), majd R. (1943-1949) tagja volt

Tomcsányi Vilmos Pál: Az első nemzetgyűlésben a mezőkászonyi kerület kispárti képviselője, az 1927-32. évi országgyűlési ciklustól kezdődően 1939-ig ismét a mezőkászonyi kerület egységspárti, majd NEP képviselője, 1939-ben a kormányzó a felsőház örökös taggávé nevezte ki. 1914. március 27-én habilitáltak a politika magántanárává a budapesti TE-n, ahol 1940. április 20-án ny. rk. tanári címet nyert. 1920. július 19-től 1922. június 16-ig igazságügy-, 1921. február 19-től 1921. április 14-ig belügyminiszter volt, 1942. február 5-től 1944. május 10-ig a kárpátaljai terület kormányzói biztosa.

Tóth Károly: 1927. januárjától 1928. április 21-én bekövetkezett haláláig a szegedi TE felsőházba választott képviselője; 1912-ben lett a budapesti TE magántanára a

polgári perjogból, 1913. május 20-án a kolozsvári TE ny. r. tanárává nevezték ki, 1921-től 1928-ig a szegedi TE-n volt a Polgári Törvénykezési Jogi Tanszék vezetője.

Tóth Lajos: 1930-tól a debreceni TE felsőházba választott képviselője 1936. november 25-én bekövetkezett haláláig. 1904-től 1914-ig debreceni jogakadémiai tanár, majd ezt követően a debreceni TE-n a magyar magánjogból ny.r. egyetemi tanár. (Közben az 1910/11. tanévben a budapesti TE magántanárává habilitálták, szintén a magyar magánjogból.) 1933-tól az MTA 1. tagja volt.

Trikál József: 1936-tól 1944-ig a PTE hittudományi karának felsőházba választott képviselője; 1911. márciusában képesítették magántanárrá a "Keresztény bölcsélet története a XV. századig" témakörből a budapesti TE-n, ahol 1914. január 21-én ny. rk., 1915. október 3-án ny. r. tanárrá nevezték ki a bölcséleti propedeutikából.

Varga József: Az 1939-44. évi országgyűlésben Szeged városának egyik MÉP-képviselője; 1920-tól a Műegyetem magán-, 1923-tól ny. r. tanára, 1952-től a veszprémi Nehézipari Egyetem ny. r. tanára. Az MTA 1. (1932) és r. (1946) tagja, Kossuth-díjas (1950, 1952). 1939. július 25-től 1943. március 29-ig iparügyi, 1939 október 27-től 1943. március 29-ig kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter volt.

Varsányi Emil: 1931-től 1938-ban bekövetkezett haláláig a Mérnöki Kamarák felsőházba választott tagja; 1913-tól a Műegyetem magántanára a "malomipari és pékipari telepek építkezése, berendezése és üzeme" tárgykörből, 1922-ben ny. rk. tanári címet nyert.

Vass József: Az első nemzetgyűlésbe (1920-22) Vasvárról került be KNEP-programmal. 1919. augusztus 22-én nevezték ki ny. r. tanárrá a budapesti TE-n, ahol a hitszónoklat ny. r. tanára és egyetemi hitszónok is volt.

1920. augusztus 15-től 1921. április 14-ig közlé-
lelmezési, 1920. december 16-tól 1922. június
16-ig vallás- és közoktatásügyi, 1922. június
16-tól 1930. szeptember 8-ig népjóléti és munka-
ügyi miniszter volt.

Vendl Aladár: 1937-től 1944-ig az MTA által választott felsőhá-
zi tag; 1914-től a technikai geológia magán-,
1922-től rk. tanára a Műegyetemen, ahol 1927-ben
nevezték ki ny. r. tanárrá - 1959-ig volt az Ás-
vány- és Földtani Tanszék vezetője. Az MTA l.
(1922), r. (1931) és t. (1945) tagja, Kossuth-dí-
jas (1948).

Verebély Tibor: 1938-tól az Országos Orvosi Kamara felsőházi
képviselője 1941. március 28-án bekövetkezett
haláláig. A budapesti TE-n az 1908/09. tanévtől
a fertőzőeses sebészeti betegségek magántanára,
az 1913/14. tanévben ny. rk. tanári címmel ru-
házták föl. 1914. július 4-én nevezték ki a se-
bészet ny. r. tanárává, 1919-ig a III. számú,
1919-től haláláig az I. számú Sebészeti Klinika
igazgatója volt. Az MTA l. (1922) és r. (1935)
tagja.

Wälder Gyula: Az 1939-44. évi országgyűlésen Szombathely-Kőszeg
kerületének MÉP-programmal bejutott képviselője
volt. 1923-tól 1944. június 10-én bekövetkezett
haláláig a Műegyetem Ókori Építéstani Tanszékének
volt a vezetője.

Wekerle Sándor: Az 1906-11. évi országgyűlés alkotmánypárti kép-
viselője volt a breznóbányai kerületből, majd
a felsőház szervezésétől (1927) 1944-ig Pest-
Pilis-Solt-Kiskun vármegye törvényhatósága ál-
tal választott felsőházi tag, 1943. november
18-tól 1944. november 3-ig a felsőház második
alelnöke. 1906-tól adott elő pénzügyi jogot és
közgazdaságtant a Kereskedelmi Akadémián, 1927.
január 13-án a budapesti TE Közgazdaságtudomá-

nyi Karának tb. ny. r. tanárává nevezték ki.

Wellmann Oszkár: 1938-tól 1941-ig az Országos Magyar Gazdasági Egyesület jelöltjei közül a kormányzó által ki-nevezett felsőházi tag; 1910-től az Állatorvosi Főiskola ny. r. tanára, az Állattenyésztés-tani tanszék vezetője, 1934-től (a Főiskola Műegyetembe olvadásától) az Állattenyésztés-tani és Takarmányozástani Tanszék igazgatója a Műegyetemen 1943. május 4-én bekövetkezett haláláig. Az MTA I. (1936), majd r. (1941) tagja.

Wolkenberg Alajos: 1927-től 1936-ig a PPIE Hittudományi Karának felsőházba választott képviselője; 1912. május 9-én nevezték ki a budapesti TE-n a hitszónoklattan ny. rk. tanárává, 1915. szeptember 3-tól ugyanitt a hitszónoklattan, majd a keresztény erkölcsstudomány ny. r. tanára.

Zichy István: 1937-től 1942-ig a Magyar Nemzeti Múzeum felsőházi képviselője; 1931. augusztus 10-én, képesítették a PPIE-n az ural-altáji népek ősműveltsége tárgykör magántanárává, 1947-ig volt itt ugyanennek a tárgykörnek a magántanára.

Zimmermann Ágoston: 1938-tól 1944-ig a Műegyetem Állatorvosi Karának volt felsőházi képviselője. 1910-től az Állatorvosi Főiskolán az anatómia ny. r. tanára, ugyanettől az évtől a budapesti TE-n az összehasonlító anatómia magántanára, 1934-től 1945-ig a Műegyetem állatorvosi karának ny. r. tanóraként az Anatómiai és Fejlődéstani Tanszék vezetője. Az MTA I. (1922), r. (1935) és t. (1942) tagja.